

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

***СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ
ЖІНОК В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ***

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКСВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

17-18 травня 2005 року

Суми -2005

Соціальні трансформації та гендерна рівність

В сучасних західних соціально-філософських теоріях однією з провідних тенденцій є аналіз інформаційного соціуму під кутом зору його спектакуляризації.

Класична концепція „спектаклю” передбачає чітке розмежування між виробником та споживачем спектаклю, тобто семіологічні технології використовуються переважно владою як засоби маніпулювання людьми [6, 43]. Ця рання стадія становлення соціуму театру характеризується значною мірою демонстративним типом зусиль щодо трансформації суспільства у напрямку досягнення гендерної рівності як середовища лицедійства [1, 22; 2, 66; 5, 30]. Суспільство спектаклю створює на противагу природним людським потребам у творчості, спілкуванні штучні споживчі потреби. Зокрема західні дослідники спектакулярного суспільства Гі-Ернест Дебор і Жан Бодрійяр стверджують, що у такому суспільстві панує світ уявної самореалізації та ілюзорного щастя, в якому замість конкретних подій людина перебуває в світі абстрактних образів, а відтак, за Г. Дебором, „усе, що переживалося почуттєво прямо і безпосередньо, видалилося в знакову репрезентацію” [5, 1]. Таке життя „в уявлюваному світі екрану, інтерфейсу, подвоєння, суміжності, в уявлюваному світі мереж”, як стверджує Ж. Бодрійяр, призводить до того, що „внутрішня активність людей стала інтерактивністю екранів” [1, 80], і це здатне зруйнувати антропологічні засади людини: „Непевність, породжена вдосконаленням машинних мереж, подібна до нелевності людини у власній статевій приналежності (чи чоловік я? Чи жінка я?) і є наслідком фальсифікації техніки несвідомого та техніки тіла” [1, 85]. Проживаючи свої життя в суспільстві спектаклю, жінки ідентифікують себе з медіа-знаменитостями створеного владою фантасмагоричного світу, насамперед із

жінками, які досягли гендерної рівності, вони конституують себе в дусі образів знаменитостей, стилю їхнього життя, їхньої зовнішності і таким чином немовби компенсують непрожиті ними життя. Образи медіа-знаменитостей слугують іконами, рольовими моделями, що втискують жінок у матриці, кліше моди, косметики, перетворюючи їх на маріонеток індустрії стилю, які сліпо підкоряються розрекламованим іміджам [8, 62-63]. Реально існуюче гендерне розшарування суспільства в спектакуляризованому суспільстві маскується знаками уніфікованого споживання.

Новітня стадія інформаційного суспільства, а саме суспільство інтерактивного спектаклю, істотно відрізняється від ранньої. Нова комп'ютерна технологія створює можливість альтернативних культурних просторів, творчих міжлюдських взаємодій, комунікацій. На переконання філософів постмодерну, вільна особистість у суспільстві вистави може здійснитися за допомогою „стратегії вчинку”, використовуючи наявні у соціумі соціальні ролі як засоби вторгнення в світ вистави, захисту своєї незалежності [7, 55]. Гендерні суб'єкти отримують можливість критикувати й навіть подекуди руйнувати культуру, що домінує в соціумі за замовленням влади. У таких альтернативних культурних просторах вони можуть публікувати погляди, які заперечені владою. Нові культурні Інтернет-форуми здатні об'єднати широкі спільноти гендерних суб'єктів, вільних від маніпуляційного пресингу владних структур. Отже, тотальна інформатизація суспільства надає можливість і гендерним суб'єктам стати творчими суб'єктами дій та різноманітних об'єднань і здобути реальну, а не уявну гендерну рівність.

Схарактеризована концепція Г. Дебора і Ж. Бодрійяра взагалі видається досить слушною, проте вона, на наш погляд, потребує певної корекції. Річ у тому, що вони, аналізуючи першу фазу спектакулярного суспільства, вочевидь перебільшують руйнівну функцію соціальних ролей, що їх нав'язує влада, щодо можливостей самореалізації особистості. Якщо змальований ними стан існування особистості насправді відповідав би реальності, то не було б жодних підстав для його

переходу в інший, наступний стан, який характеризується вільною грою особистості соціальними ролями, масками, завдяки чому вона звільнюється від маніпулятивних практик влади. Адже, поза сумнівом, особистість для того, аби почати таку вільну гру масками, повинна вже бути певною мірою вільною, незважаючи на намагання влади нею маніпулювати. Отже, точніше буде твердити лише про підвищення ступеня свободи особистості на другій стадії суспільства театру порівнянно з першою, а не про набуття нею свободи як такої. Гендерна рівність певною мірою існує вже на першій фазі спектакулярного суспільства, але, беззаперечно, на сучасній його стадії її обрії значно розширюються завдяки опануванню потужними засобами мультикомунікативних технологій, які функціонують поза контролем влади.

В коло проблем, що обговорюються у феміністських дослідженнях щодо шляхів досягнення гендерної рівності, включається й питання про відношення гендерної рівності до статевого диморфізму в контексті соціально-історичних трансформацій, а саме: який шлях наближення до даної рівності обрати – ігнорувати біологічну відмінність жінки і чоловіка чи, навпаки, підкреслити цю відмінність?

Перший шлях обрано в рамках конструктивістського підходу фемінізму, він репрезентований, наприклад, у працях Дж. Батлер „Турбота статі: фемінізм і спростування ідентичності” та „Тіла, що мають значення: дискурсивні обмеження статі”, в яких заперечується статево-диморфізм і взагалі будь-яка тілесна очевидність як самодостатній феномен: гендерне тіло постає виключно соціальним конструктом. За Дж. Батлер, гендерний суб’єкт стає носієм статевої ознаки і самотійно її здійснює, лише відтворюючи певну соціальну матрицю, за якою вони були сконструйовані певною соціальною культурою, тобто природних функцій та структур людини не існує. Гендерна ідентичність абсолютно звільнюється від будь-яких ознак біологічної відмінності статі, а гендерна рівність досягається перебудовою системи усталених соціокультурних норм таким чином, що статевої відмінності немовби зникають,

тіла сприймаються як, так би мовити, біологічно, природно рівні. Цей шлях веде до денатуралізації гендерної ідентичності через стирання меж між статями, він пов'язаний із легалізацією маргінальних форм сексуальності, саме його обрала сучасна масова культура: „Розчиненість” статевих відмінностей відбувається в сучасній поп-культурі завдяки карнавалізації фіксованих гендерних ідентичностей, тобто стереотипів, пов'язаних з чоловічою та жіночою моделями” [4, 85]. В рамках даного підходу, як бачимо, визнається провідна роль соціальних трансформацій у досягненні гендерної рівності і водночас нівелюється значення статевого диморфізму в якості природного, несоціального чинника гендерної ідентичності.

Другий шлях розуміння досягнення гендерної рівності характерний для феміністського есенціалізму, згідно з яким природні статеві ознаки задають суттєві характеристики фемінності, які не залежать від соціокультурного контексту, жіноче тіло біологічно відрізняється від чоловічого, а тому потребує особливої системи свого соціального функціонування [3, 97]. Так, Л. Макней у праці „Фуко і фемінізм: влада, гендер і самість” доводить провідну роль поняття тіла для феміністського аналізу гноблення жінок, поза як саме завдяки біологічній відмінності жіночого та чоловічого тіл відбувається та легітимізується структура гендерної нерівності. Л. Іригарей у праці „Стать, яка не є одна” стверджує, що жіноче тіло має таку вроджену структуру, що містить у собі іншу, чоловічу стать, через що відбувається взаємне знищення статей на основі аутоеротизму, а отже для наближення гендерної рівності потрібно створення таких соціокультурних умов, які б сприяли вільному соціальному функціонуванню „безстатевого” жіночого тіла. У даному разі соціальні трансформації сприймаються позаісторично, їх роль відчутно звужується: вважається, що вони потрібні лише для того, аби усунути штучно створені цивілізацією завади до реалізації природної статевої рівності, тобто сучасні та майбутні соціальні трансформації мають обмежуватись лише руйнацією тієї гендерної нерівності, яка

побудована в процесі минулих соціальних трансформацій природної статевої ідентичності.

Безперечно, охарактеризовані підходи мають слушність, хоча кожний – на свій кшталт: конструктивістський – завдяки наголошенню на провідному значенні соціокультурних чинників у гендерній ідентифікації, а есенціалістський – через спростування ігнорування чинників природних, біологічних. Проте, на наш погляд, обидва підходи потребують певної корекції, аби підвищити теоретико-методологічну ефективність. Так, феміністському конструктивізму не завадило б зважити принаймні на дві обставини: по-перше, біологічна статева відмінність неодмінно виявляє себе в процесі первинного становлення соціокультурних гендерних норм, по-друге, жодна культура не виключає можливості критичного ставлення до домінуючих у її межах гендерних норм, інакше унеможлиблювалися би як прояви ненормативних гендерних практик, так і будь-які зміни систем гендерних цінностей, у тому числі і власне сама їх феміністична критика. Отже, даний підхід має позбавитись надто категоричного проголошення пріоритету соціокультурного конструювання гендерної ідентичності. Дослідження представників феміністського есенціалізму набули б більшої глибини та прагматичної цінності, якщо б їх автори відмовились від однолінійного обстоювання виключної ролі біологічного статевого диморфізму та визнали значення соціокультурних факторів у формуванні та функціонуванні систем гендерної ідентичності.

Таким чином, статевий диморфізм справляє певний вплив на систему соціокультурної гендерної ідентифікації, проте інтенсивність даного впливу дедалі слабшає в процесі зростання рівня демократичності суспільства й ступеня свободи особистості завдяки поглибленню та динамізації соціальних трансформацій. Соціальні трансформації покликані не відновити, як дехто гадає, первинну природну гендерну рівність, яка нібито колись існувала, а започаткувати, стверджувати та удосконалювати її. Саме такий процес нині набуває дедалі більших масштабів та глобалізації.

Література

1. Бодрийяр Ж. Ксерокс и бесконечность //Прозрачность зла. – М.: „Прогресс – Академия”, 1997. – С. 14-57.
2. Бодрийяр Ж. Операционная белизна // Прозрачность зла. – М.: „Прогресс – Академия”, 1997. - С. 51-116.
3. Гомілко О. Відмова від тіла: метафізична помилка сучасного фемінізму//Філософська думка. – Київ, 2001. - №1. – С. 91-100.
4. Гундорова Т. Деконструкція і гендер. //Філософська думка. – Київ, 2001. - №1. – С. 81-90.
5. Дебор Г. Общество Спектакля. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. – 184 с.
6. Соболю О.М. Свобода особистості в інформаційному соціумі: стаття перша //Філософська думка. – Київ, 2002. - №4. – С. 36-47.
7. Соболю О.М. Свобода особистості в інформаційному соціумі: стаття друга //Філософська думка. – Київ, 2002. - №5. – С. 40-58.
8. Соболю О.М. Феномен спектакуляризації: сучасне осмислення //Філософська думка. – Київ, 2004. - №2. – С. 53-80.

Тетяна Гончарук
Тернопільська академія
народного господарства

Роль української жінки-матері у формуванні національного характеру

За словами відомого німецького філософа Артура Шопенгауера (1788-1860), який вивчав природу і звичаї жіночої статі, вже сам вигляд жіночої фігури показує, що вона не призначена для надто великої роботи – ні духовної, ні тілесної. Вона виконує свої життєві обов'язки мученицьким чином: муки пологів, піклування про дітей, покора чоловікові, для якого вона має бути терплячою і підбадьорливою подругою. Жінка не

створена для вищих страждань, радощів і могутнього прояву сил. Її життя повинно проходити спокійніше, незначніше і м'якше, ніж життя чоловіка, не роблячись від цього щасливішим чи нещаснішим [1, 5].

Ці слова А.Шопенгауера спонукають до роздумів над такими питаннями: яка за своєю природою українська жінка? Яка її роль в сім'ї? Чи відповідає вона шопенгауерському взірцеві?

Старі ікони і парсуни доносять до нас одухотворені, просвітлені обличчя наших жінок ще від прадавніх часів і часто з книжкою у руках. Вони не тільки були дружинами високопоставлених чоловіків із українських князівських родів, шляхти та козацької старшини, а й самі були політиками, ученими, митцями. Мало того, на протязі всієї історії України немало з них в культурно-освітній, політичній, і навіть військовій діяльності не тільки не поступалися перед чоловіками, а й перевершували їх. Але завжди на різних життєвих шляхах і перехрестях українська жінка стояла на боці милосердя, несла велику любов і сімейне тепло.

Багато українських вчених, які досконало досліджували національний характер українців прийшли до висновків, що на нього великий вплив мала родина. До таких мислителів відносився і Богдан Цимбалістий (1919-1991), який переконався у тому, що однією особливістю життя української родини є становище у ній жінки-матері. Українська жінка відіграє в громадському житті надзвичайно важливу роль. Навіть в українській літературі прекрасна половина превалює над сильною половиною своїм бойовим духом (Леся Українка, О.Теліга та інші). Український фольклор часто змальовує ситуації, де жінка домінує над чоловіком. Такий стан Б.Цимбалістий пояснює особливим "типом нашої суспільности і нашої культури". "Чоловіки підсвідомо бажають бачити такими своїх жінок, правдоподібно взираючись на образі своєї матері. Якщо б глибше проаналізувати любовне життя українців, мабуть дійшлося б до висновку, що цей підсвідомий образ матері керує

їх і при виборі подруги життя. Українець шукає у своєї жінки дещо з матері" [2, 37].

Жінка-мати зідіграє особливе значення у ментальності українців. За спостереженнями вченого, в дитинстві українцям набагато ближчою є мати ніж батько. Саме до жінки-матері звернена глибока любов і навіть пієтизм її дітей впродовж усього їхнього життя. Навіть Україна найчастіше виступає під цим символом: "Україна-мати", "Ненька-Україна", що виражає характер патріотизму як відданість дітей матері. У релігійному житті більш поширеним є культ Богоматері, ніж Христа-Боголюдини. Ці факти пояснюються "матріархальним" характером української родини, де практично вся ефективна влада належить матері, яка до того ж повністю бере на себе виховання дітей. Батько не раз свідомо заявляє свою незацікавленість вихованням дітей, і тільки залишає за собою право для покарання дитини. Через це батько для української дитини являється злим, недоступним, лише караючим авторитетом. Правда, існує також і другий тип батька, доброго, лагідного, який надмірно опікується дитиною, на кшталт материнського. Все це, на думку вченого, має вплив на виховання і формування характеру української людини.

Тут Б.Цимбалістий зазначає відмінності у формуванні людини європейського типу і українця. У формуванні європейця беруть активну участь і мати і батько. Спочатку дитиною опікується мати, але від чотирьох років батько чим раз більше займається вихованням дитини, зокрема сина. Через це в Західній Європі існує "патріархальна" родина. Для нормального розвитку європейця дуже важливо, щоб дитина зазнала впливу обох батьків, інакше її розвиток буде незавершеним.

Ситуація, яка склалася з вихованням на Україні, за словами філософа, має негативні наслідки для її мешканців. Через те, що українська дитина не може легко ідентифікуватися з батьком, оскільки він нею мало цікавиться і вона його боїться, тому вона ототожнює себе в більшості з матір'ю, яка постійно знаходиться біля неї, піклується про неї і захищає від гніву батька. Отже, норми поведінки, характер моралі, ідеал людини в

українця підпорядковані вартостям типовим для жіночої свідомості. Це твердження пояснює той факт, що в характері українців домінують такі риси, як добродушність, лагідність, ніжність, сердечність, тобто всі риси притаманні ідеальній людині. Це відповідає загальноновизнаному емоційно-почуттєвому характеру українця, його втечі до малого гурту, об'єданого теплотою взаємин. Із цим узгоджується і відомий український індивідуалізм, відносна байдужість до загальнодержавних інтересів. Це типова жіноча поведінка. Український "батько-отаман" всіма опікується, про всіх дбає, спільно з усіма радиться, тобто як Б.Цимбалістий це називає, отаман з "материнськими рисами".

Такий вплив на формування характеру має і негативні наслідки у відношенні українців до влади і до авторитету в суспільстві.

Також формування ряду компонентів характеру українців, особливо негативних, вчений пов'язував із тривалим поневоленням України, із чужою владою, яку українець інтерпретуватиме у світлі свого відношення до влади батька в родині, тобто ставитиметься з недовірою, ворожістю. І якщо й буде підкорятися, то лише через страх, а не через бажання. Поки влада в Україні була чужою, до того часу виправданим був бунт проти неї. Коли ж деспотична влада падає, тоді найчастіше настає в Україні анархія, або на думку Б.Цимбалістого, українці не бажають відновлювати над собою владу, оскільки вона асоціюється у них із постійним насильством, страхом. Через це найкраще коли кожен сам буде собі паном і всі між собою будуть рівними. У такій ситуації рівності, не можна допустити, щоб хтось став вище. Через це істотною рисою українців є "анархічність української вдачі", тобто невміння встановити свою владу і її втримати.

Ще одну особливість українців підкреслив Б.Цимбалістий. Це те, що після смерті батька, до найстаршого сина не переходить вся батьківська влада, а ділиться між усіма порівно, як і все майно.

До всього вище сказаного, Б.Цимбалістий додає, що на формування національного характеру українців впливає надзвичайне піклування матері своїм малям, яке в старшому віці переростає у довіру до себе і до життя, сприяє впевненості в житті (українське "якось воно буде", навіть коли ситуація дійсно загрозлива). На думку дослідника, саме в тих ранніх переживаннях українського немовляти, коріниться вихідна база для життєвого оптимізму, для морально-психологічної незламності українського народу, незважаючи на всі історичні лихоліття. До цього всього долучається вплив родючої землі, щедрої природи.

Звичайно, всі ці твердження вченого мають досить тенденційний характер і вимагають критичного ставлення і систематичних студій, але не враховувати їх при з'ясуванні чинників формування національного характеру неможливо.

Література

1. Козуля О. Жінки в історії України.- К.: Український центр духовної культури, 1993.- 255с.
2. Цимбалістий Б. Родина і душа народу // Українська душа.- Нью-Йорк: Ключі, 1956.- С.26-43.

Солнишкіна А.А.

Дніпропетровський національний університет

Соціальні проблеми жінок – військовослужбовців в українській армії трансформаційного періоду

Впродовж останніх років у багатьох країнах світу відбулася трансформація традиційних поглядів на роль та місце жінки у суспільстві, поширюється рух за подолання всіх форм дискримінації, що принижують людську гідність жінки, за створення різних можливостей та умов фактичної рівності статей, для самореалізації чоловіків та жінок у професійній,

громадській діяльності та особистому житті. І наша країна не залишається осторонь цих процесів. Жіночі питання все частіше ставляться громадськістю, все більше звертають увагу на них органи державної влади. Поширюється коло вчених, наукові інтереси яких пов'язані із гендерною тематикою. Дуже поширеними стали конференції з питань становища жінок та гендерні студії. Проблемами гендерної політики в Україні займається Мельник Т., соціальні гендерні стереотипи та їх прояви в сучасних формах вивчають Руднева О., Піщуліна О., Балакірева О., підприємницький потенціал українського жіноцтва досліджує Комаров Є., становище жінок на ринку праці – Довженко В., Федоренко Н, соціальний захист жінок – військовослужбовців – Мельник О., Сасько О.

Дослідження соціального становища та соціальних проблем жінок в українській армії трансформаційного періоду мають переважно публіцистичний характер та потребують детальнішого вивчення.

Однією із найголовніших проблем жінок в умовах військового середовища є криза самоідентифікації. В засобах масової інформації образ жінки – військовослужбовця найчастіше всього репрезентується як образ жінки, яка цілком позбавлена жіночої привабливості та фемінних якостей характеру. Цей стереотип прийшов у нашу свідомість із голівудських фільмів "Солдат Джейн" та "Рядова Бенджамін". Найбільш яскравим прикладом, який ретранслюється нам телебаченням та пресою, є постать рядової Надії Савченко, яка нині виконує миротворчу діяльність в іракському місті Ель-Сувейра. Ця мужня та хоробра жінка носить прізвисько "Куля", вона виконує всі фізичні нормативи, збирає та розбирає зброю, вона є найкращим стрільцем свого військового підрозділу, витримує суворі фізичні та психологічні навантаження, з якими іноді не можуть впоратися чоловіки та терпіти не може, коли її колеги пропонують їй допомогу та намагаються полегшити її роботу. Вона відмовляється від порівнянь із "солдатом Джейн", хоча сама нещодавно повністю поголила голову. Сама Надія

ідентифікує себе, передусім, із солдатом, а не із жінкою: "Армії потрібні кваліфіковані солдати, а не жінки".

У повсякденній свідомості українського населення образ Захисника Вітчизни виступає, як образ справжнього чоловіка у військовому камуфляжі із рупницею. Образ жінки в погонах та зеленій уніформі розцінюється як дещо дивне, хоча вже давно звичне явище для нашого суспільства.

Таким чином, дуже важко бути власне жінкою у суворо регламентованому військовому середовищі, де домінують дисципліна, військова субординація та неписані правила поведінки, які змушують підкорятись старшому за військовим званням, де панують уніфіковані зразки поведінки та єдина форма одягу. Індивідуальність, стиль та унікальність жіночої суті майже не враховуються. Тривале перебування жінок під авторитарним стилем керівництва у військовій структурі чинять негативний вплив на особисте життя жінок – серед жінок-військовослужбовців багато розлучених та самотніх. Це обумовлюється їх підвищеними вимогами до дисципліни та порядку та відсутністю вільного часу, недостатньою увагою до дітей.

На сучасному етапі кількість жінок, що прагнуть вступити до військових вищих навчальних закладів, постійно збільшується. Це обумовлюється багатьма факторами: підвищенням рейтингу сучасної армії в громадській думці населення та підвищенням престижу військової служби, маскулінізацією жінок та фемінізацією чоловіків та шлюбними очікуваннями значної частини жінок – саме у військових закладах вчиться багато неодружених чоловіків.

Проте, в існуючих умовах сьогодення, в період кардинальної реформації української армії, саме жінки – військовослужбовці виступають першими претендентками на звільнення в запас із лав Збройних Сил України та інших воєнізованих підрозділів та формувань. Вони змушені ставати на навчання до державних центрів адаптації офіцерів запасу та поповнюють лави безробітних у центрах зайнятості. Внаслідок втрати військовослужбовцями та членами їхніх сімей

стабільного джерела існування, загострюється соціально – економічна ситуація у суспільстві в цілому. Слід очікувати збільшення кількості жінок, від'їжджаючих за кордон у пошуках заробітку, випадків наймитства та погіршення морально – психологічного стану військ.

Іншою проблемою є низький соціальний та професійний статус жінок-військовослужбовців. Головним чином, у військових підрозділах жінки займають посади працівників вузлу зв'язку, діловодів, працівниць їдалень, медичних працівників та керівників військових підрозділів нижчого рангу. Випадки, коли жінки командують військовими частинами, виступають заступниками командира або офіцерами по роботі із особовим складом, є великою рідкістю. До того ж, заробітна плата жінок-військовослужбовців набагато нижча, ніж у чоловіків.

Проблеми із забезпеченням житлом є в усіх силових структурах (96,9 тис. осіб з різних відомств не мають житла). Однак найгірша ситуація – у Збройних Силах України, де число безквартирних сягає 56 тисяч [1].

Таким чином, соціальне забезпечення та соціальний захист військовослужбовців та їх сімей є пріоритетом у реформуванні сучасної української армії.

Головними причинами низького рівня соціальної захищеності жінок-військовослужбовців, на думку російських соціологів Певеня Л. та Шишканова О., виступають: нерегульованість у законодавстві функцій соціального захисту у Збройних Силах та механізмів їх використання, неповна та фрагментарна правова база, яка стосується соціально-економічного забезпечення військовослужбовців, неадекватна сучасним умовам оплата військової праці та пенсійне забезпечення, відсутність дійових програм соціальної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню в запас, довготривале вирішення житлових проблем та недосконалість системи медичного забезпечення, і як наслідок – незадовільне соціальне самопочуття жінок-військовослужбовців [2].

Таким чином, поступове реформування сучасної військової організації, спираючись на досвід зарубіжних країн та рекомендації вчених та аналітиків, розширення мережі центрів соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених в запас, постійний моніторинг соціального становища сприятимуть вирішенню соціальних проблем жінок-військовослужбовців в умовах української армії трансформаційного періоду.

Література

1. Мельник О. Соціальні аспекти воєнної політики.// Національна безпека та оборона. - 2002.- № 11. – с. 62-65
2. Певень Л.В., Шишканов А.И. Состояние и перспективы решения социальных проблем военнослужащих. // Социс. - 2002. - № 5. – с. 88-95

Н.Н. Шкворченко

Одесский национальный университет им. И.И.Мечникова

Гендер и гендерные взаимоотношения в бизнесе

Гендерные взаимоотношения представляют собой яркий пример того, как социальные нормы усваиваются людьми и влияют на их поведение. Многие социальные психологи считают, что традиционные гендерные роли ограничивают развитие личности и ведут к социальному неравенству. [1: 123]

Многие из нас воспитаны в убеждении, что место женщины – у домашнего очага, а все, что связано с работой, карьерой, деньгами и властью – прерогатива мужчин. Это связано с гендерными стереотипами, которые возникают у людей еще в раннем детстве: игры, книги, фильмы, наставления родителей направлены на то, чтобы показать детям гендерные различия между мальчиками и девочками. Проблема в том, что, не взирая на сексуальную революцию, большинство родителей не готовы к разговорам на темы физиологического различия

полов, а потому прибегают к социальным примерам: девочки не должны драться, заниматься тяжелой работой, жертвовать личной жизнью ради карьеры. Мальчики должны быть сильными, умными, достичь профессиональных высот. Таким образом, цель мужчины – получить образование, найти хорошую работу, подняться по служебной лестнице, заработать много денег, а цель девушки – выйти замуж за такого мужчину. Конечно, в период взросления цели могут меняться. Сейчас никого не удивишь работающей женщиной. Это стало так же привычно, как и то, что женщины носят брюки или курят. Почему же так много говорят о деловых женщинах, почему сейчас, в начале 21 века эта проблема стоит так же остро, как и в начале века 20? Дело в том, что гендерные стереотипы укоренились в людях настолько сильно, что избавиться от них крайне сложно. Многие женщины абсолютно уверены, что всему виной предубеждения мужчин. Но чаще проблема в самих женщинах. Поступая на работу, многие женщины попадают в чисто мужской коллектив, т.е. в чуждую им гендерную группу. Опасаясь неадекватной реакции со стороны мужчин, женщины сами настраивают себя на неудачу. Им кажется, что на них смотрят, делают замечания, не продвигают по службе только из-за того, что они женщины. Но главная проблема в том, что они сами чувствуют себя не в своей тарелке, так как на подсознательном уровне уверены, что занимают не свое место. [5: 64] Социологический опрос, проведенный в США в 2001 г. показал, что женщины получают примерно 70 % от зарплаты мужчин, занимающих аналогичную должность. [1:134] Причем разница не зависит от уровня образования или профессионализма. Существует предположение, что женщины получают меньше, потому что они ожидают получить меньше. Проведя опрос молодых людей, только собирающихся начать свою карьеру, социологи выяснили, что девушки считают себя заслуживающими меньшей платы за свой труд, чем та, которую хотели бы получать юноши. [1:136]

Слишком большая вовлеченность в работу не соответствует традиционной женской роли, поэтому

работающие женщины испытывают тревогу и чувствуют себя виноватыми. Работать вне дома и одновременно нести на себе груз обязанностей по дому и заботы о детях чрезвычайно тяжело. Неудивительно, что некоторые женщины испытывают стресс или ролевой конфликт, пытаясь быть одновременно хорошей матерью и хорошим работником. [1:157] Однако, лишь немногие из мужчин рассматривают семью как обстоятельство, воздействующее на их продвижение по службе. Даже если женщина, имеющая детей, выполняет такой же объем работы и с тем же качеством, что и раньше, до появления у нее детей, начальство все равно склонно предполагать, что из-за семейных обязанностей она работает хуже. Выяснилось, что если женщина – прекрасный работник, но при этом является матерью, то ее считают менее компетентной, чем так же хорошо работающую женщину, не имеющую детей. Интересно, что, согласно статистике, женщины, как правило, работают более старательно, чем мужчины, поэтому, когда на самом деле случается так, что из-за семейных обязанностей женщина начинает работать немного хуже, чем раньше, это означает лишь то, что эффективность ее работы снизилась до уровня, типичного для мужчины без всяких семейных обязанностей. [1:156]

Итак, ясно, что наиболее достоверные объяснения более низкого, по сравнению с мужчинами, статуса женщин в организациях указывают на ситуативные, а не внутриличностные факторы. Другими словами, нет никаких убедительных подтверждений того, что личные черты или шаблоны поведения, свойственные женщинам, делают их малопригодными для работы вообще и руководящей работы в частности. Главными препятствиями на пути женщин к высоким и ответственным постам является традиционная кадровая политика фирм, стереотипы, предполагающие, что женщина не годится для роли лидера, и такие обстоятельства, как невозможность приобрести на работе необходимый опыт (в силу характера работы), а также отсутствие покровителей. [1:157].

В профессиональном мире отличия между полами нигде не проявляются так сильно, как в общении. Одна и та же фраза может быть воспринята по-разному в зависимости от того, кто ее произнес: мужчина или женщина. Мужчина и женщина склонны по-разному, оценивать эмоциональную окраску и скрытый подтекст высказывания. Предрассудки и гендерные стереотипы препятствуют естественному стремлению оказывать друг другу уважение и доверие. Важную роль в восприятии звучащей речи играет интонация. Фонетические исследования показывают, что для речи мужчин свойственна категоричная интонация, утвердительные предложения звучат уверенно, как непреложная истина, вопросы часто произносятся с интонацией риторических вопросов, ответ на которые заранее известен говорящему. Когда мужчина говорит о чем-то, излучая уверенность, он может не сомневаться: уважение коллег-мужчин ему обеспечено. Но, разговаривая подобным образом на встрече с покупательницами, с клиенткой, сотрудницей, подчиненной или руководительницей, они нередко лишаются женского доверия и поддержки. Это связано с тем, что интонация женщин очень отличается от интонации мужчин. Женщинам свойственна интонация некатегоричных высказываний. Утвердительные предложения интонируются как незаконченная мысль, вопросительная интонация встречается не только в грамматических вопросах, но и в повествовательных предложениях. Мужчина же, введенный в заблуждение женской манерой общения, видит в своей собеседнице некомпетентного и неуверенного в себе человека. Мужчина ошибочно заключает, что, если в речи женщины слышна неуверенность, если она интересуется мнением других, значит она не уверена в способности решить стоящую перед ней проблему. Но женская склонность искать чьего-то одобрения вовсе не свидетельствует о неуверенности – со стороны женщины это вполне оправданная попытка прийти к общему мнению. [2:36].

Одно из основных отличий в манере общения мужчин и женщин состоит в том, на чем делается акцент – на поставленной задаче или на личных отношениях. Мужчины

используют общение прежде всего для того, чтобы решить какую-то проблему, добиться намеченной цели, тогда как для женщин оно играет и иную роль. Для мужчин-профессионалов оно предназначено в первую очередь для передачи некоей информации; для женщин же его функция куда более многопланова. Общение у женщин – это тоже способ решения проблем, но еще и средство снизить напряженность, почувствовать себя лучше, установить эмоциональные связи для укрепления взаимоотношений, создать творческую атмосферу, открыть что-то новое. Когда мужчина беседует, он делает это с целью высказать нечто или что-то узнать и тем самым разрешить какой-то вопрос. Многие мужчины предпочитают молча обдумать проблему, а, заговорив, сразу перейти к сути. Обычно мужчина склонен видеть в собеседнике специалиста, только если тот обходится необходимым минимумом слов. Если мужчина высказывает несколько положений, каждое из них должно быть важно, а все высказывание в целом – представлять собой линейную цепочку, ведущую к логическому заключению. Женщины вкладывают в слова больше чувств и эмоций, что способствует психологическому контакту собеседников.

Подход мужчин и женщин к решению проблем является одним из ключевых различий между мужчинами и женщинами на работе. Первым побуждением мужчины, столкнувшегося с проблемой, будет уединиться и все как следует обдумать, чтобы решить задачу самому. Женщина, скорее всего, предпочтет обратиться к кому-нибудь еще, вовлечь его в этот процесс и найти решение проблемы в ходе дискуссии. Следствием указанных особенностей становится то, что мужчины выглядят более уверенными в себе, а женщины – более расположенными к сотрудничеству. Непонимание этой разницы способно привести к трениям и напряженности между представителями обоих полов.

Коллективная работа ценится в большинстве видах профессиональной деятельности, но у мужчин и у женщин различные представления о смысле этого понятия. Для мужчины оно означает, что у каждого человека есть свои сильные

стороны, свои обязанности и свой участок работы. Будучи коллективом, сотрудники поддерживают друг друга, но ни в коем случае не нарушают границ. Для женщины коллективная работа означает, что обязанности, задачи и участки ответственности у сотрудников общие. Все работают вместе и о четком разграничении обязанностей речи не идет. Работники в женском коллективе отличаются большей гибкостью и умением приспособиться к ситуации. Мужчине, даже если он работает в команде, все равно нужны некие конкретные обязанности, за выполнение которых он нес бы полную ответственность.

Итак, факт того, что гендерные закономерности в деловом мире существуют, неоспорим, но является ли это такой серьезной проблемой? Проблема скорее в том, что с этими закономерностями пытаются бороться в то время как их нужно лишь знать и уважать. Знание гендерных особенностей друг друга позволит мужчинам и женщинам быть более внимательными к характерным нуждам тех, кто работает рядом с ними для достижения общей цели.

Литература:

1. Берн Ш. Гендерная психология. – М., 2004.
2. Грей Дж. Венера и Марс на работе. – К., 2003.
3. Душкина М.Р. – Санкт-Петербург, 2004.
4. Пиз А. Пиз Б. Мужчина и женщина: искусство параллельной парковки. – М. –2003.
5. Шкворченко Н.Н. Гендерная специфика речевого воздействия в деловом общении. // Сборник научных трудов. – Одесса, 2005.
6. Heller Robert. Motivating People. – London, 1998.

Гендерний паритет: реалії і перспективи української політики

Реалізуюючи місію і принципи гендерного паритету в українському суспільстві, ми маємо унікальну можливість досліджувати й навіть брати активну участь у гендерній політиці. І коли мова йде про втілення демократичних засад розбудови цивілізованої держави, ми сподіваємось на дотримання усіх норм і принципів, що задекларовані у Конституції. Проте виникає кілька питань: Чи українське суспільство вирішило проблему, яка пов'язана з гендерною нерівністю? Чи досягнуто гендерного паритету в українській політиці? Чи гендерні питання справді важливі? Перед тим, як відповісти на поставлені запитання, слід розібратись, що ми розуміємо під гендерним паритетом і чому такий паритет необхідний в українській політиці. За визначенням Т. Василевської, під гендерним паритетом, “слід розуміти визнання рівності, однакових можливостей, рівноправності та рівного представництва як вихідних, неодмінних умов функціонування двостатєвого суспільства” (1,39). Але факти, показують нам цілком іншу, навіть протилежну картину. Якщо взяти до уваги вибори 2002 року, що повинні були докорінно змінити ситуацію в новому тисячолітті, то натомість ми отримали реальний спектр подій, які були й прогнозованими: “жінки мало цікавляться політикою!?” Таке твердження скажуть більшість чоловіків з консервативним вихованням і пристрасним поглядом на життя. Хоча дане трактування можна було б продовжити “якщо жінки не цікавляться політикою, то політика неодмінно цікавиться жінками”. Лише три політичні партії та блоки висунули жінку на першу позицію свого списку, і в усіх цих випадках жінка була лідером партії чи блоку партій:

- Юлія Тимошенко, яка очолила виборчий блок, сформований чотирма партіями та названий її ім'ям.

- Наталія Вітренко, лідер блоку партій лівого спрямування, названий її ім'ям.

- Валентина Довженко, лідер Всеукраїнського політичного об'єднання “Жінки за майбутнє”.

Якщо характеризувати даних лідерів з позиції 2005 року і досвіду “Помаранчевої революції – 2004 року”, то можна зауважити, що постать Юлії Тимошенко змогла не тільки стати рушійною силою змін, але цілої низки інновацій в різних сферах суспільства.

Дослідження, проведене Тамарою Мельник, свідчить, що розподіл кандидатів у народні депутати України за посадою та родом заняття розкриває загалом реальну гендерну ситуацію і гендерний паритет в різних сферах суспільного життя. Жінки, які балотувались у народні депутати, займались в основному підприємницькою діяльністю. І тому участь жінок у політиці може дати низку переваг особам, які займаються бізнесом. Однією з таких переваг є юридична недоторканість депутатів (2,10-11). Звичайно, право юридичної недоторканості є вагомим внеском ліберальної демократії, але чому не всі смертні люди мають це право, а лише окремі і навіть вибрані прошарки?! Проте, для жінки-кандидата у народні депутати не основною метою є володіння цим правом, а багато інших переваг і обов'язків у суспільному житті. Навіть цей факт, що не кожна жінка мріє будувати свою кар'єру “*political women*”, а вибирає свої важливі життєві пріоритети, які найчастіше складають таке коло: чоловік – сім'я – діти – родина – друзі – робота. Але згодом виникає питання, що вона зробила корисного перед суспільством і як вона змогла його змінити? Звичайно боляче, коли жінку трактують, як “*female sex*”, що робить кроки до влади, і в свою чергу споріднюється з прагненням “*male sex*”.

Моделі забезпечення гендерної рівності:

І модель – *досягнення гендерного паритету на ринку праці*, що пов'язане в першу чергу із ліквідацією гендерних

стереотипів в даній сфері. Основна проблема полягає в тому, що слід подолати бар'єр в оцінці можливостей жінки і чоловіка.

2 модель – *зміна декоративної паритетної політики на реальні кроки взаємодії гендеру*. Для даної програми слід застосувати комплексний підхід, що включає формування стратегій і тактичних кроків щодо втілення гендерної рівності, а не дисбалансу і змін індексу людського розвитку з урахуванням гендерних відмінностей.

3 модель – *реалізація національного плану дій з програми гендерної рівності*. Важливим моментом даної моделі є те, що написання плану і його втілення завжди в країнах пост-комуністичного простору мають двоякий і суперечливий характер. Важливим моментом є тільки діагноз проблематики, а механізм вирішення такої ситуації починаючи з національного рівня і закінчуючи локальним. Саме тому тематика гендерного паритету в українському суспільстві має ілюзорний характер, який базується на міфах та стереотипах минулого століття.

Література:

1. Василевська Т.Е. Маскулінність під тиском сучасних реалій //Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень. –К., 2002.- С.39
2. Гендерний розвиток в Україні. Реалії і перспективи. Київ 2003. – SIDA

Роль жінки у подоланні кризи свідомості (повторення ідей Реріхів)

„Слышать зов и в падении лепестка розы”
(Н. Реріх)

Вважається, що кожна епоха має свій духовний заклик, закликаючим початком якої є сила думки, здатної адекватно відповісти на виклик історії.

Ім'я Реріхів вважається символом нового світорозуміння. Це вчення виникло на початку ХХ століття на ґрунті синтезу ідей Заходу та Сходу і несе у собі якість наукового прогнозу розвитку цивілізації. Через декілька десятиліть років, зусиллями інтелектуалів римського клубу, відбулося усвідомлення глобальних проблем людства, що однак ніяк не вплинуло на загальну тенденцію розвитку. Людство ще активніше утворює штучне середовище життя, не звертаючи уваги на Природу, яка тяжко хворіє людським божевіллям.

“Сосредоточившись на познанні Макрокосмоса, наука понастоящему еще не приступила к познанию Микрокосмоса, каким является человек” [1.с.10]. Технічний прогрес, вважали Реріхи, не слід оцінювати абсолютно позитивно, оскільки ідеологія технократизму перекодує духовному розвитку цивілізації і нейтрально відноситься до створення самих досконалих засобів вбивства людини. Реріхи заявили про необхідність знищення тих технічних зразків, які несуть небезпеку людині та життю планети у цілому. Доля планети у руках людини. Якщо катастрофа Землі відбудеться, - наголошували Реріхи, - то вона не буде результатом діяльності якихось космічних сил, а явиться закономірним підсумком людського неуцтва, і в першу чергу неуцтва тієї частки людства, яка вважає себе розумною. Неправильна система

виховання та освіти сформувала прошарок т.зв. середньої інтелігенції, яка не здатна адекватно оцінювати всю складність проблеми розвитку. Цей освічений прошарок сприяє деформації свідомості народу, „який у глибині свого серця розуміє, що життя безталанне без героя”, і визнає об’єктивність принципу ієрархії. Зло у світі, на думку Реріхів, зароджується від супротиву принципу ієрархії. Поняття Ієрархії та Любові для них тотожні. Кожна енергія має ієрархічний початок і повинна бути сфокусована, щоб проявитися. У цьому зв’язку кожна країна повинна мати свій фокус у вигляді глави держави...

Причину кризових явищ вчені пояснювали складністю процесу духовної боротьби сил Добра та Зла. Зло персоніфікується поняттям Диявол, якого Реріх відносить до сил, що активно впливають на долю людства. Спільниками сил зла є „маси” - це ті, хто для досягнення своєї мети використовують брудні засоби - люди, які вражені хворобою байдужості та боягузтва.

Нав’язані догми, людські закони, стандарти життя відучили людину від процесу мислення і створили з неї, за рідким виключенням, автомат, який повторює заучені формули.

Здійснення альтернативи: утворення епохи Великої Рівноваги або глобальна катастрофа, є розуміння значення духовних ресурсів розвитку, оволодіння людською новою свідомістю, ломка стереотипів і догм, що дає можливість відкрити нові джерела психологічної енергії - досягти нового рівня людської думки. Кожна епоха має свій духовний заклик, сила думки стає закликаючим початком.

Епоха Великої Рівноваги вимагає, щоб думка трансформувалася у дії. Нові енергії розкриваються на межі сильної напруги (інтелектуальних можливостей). Тому реальним є закон, відомий ще в часи Давньої Греції:” Благодатні перешкоди, тому що ними зростаємо”.

Розвиток мислення підніме свідомість мас на новий щабель і дасть можливість зрозуміти, що країна не може розвиватися поза знанням реальної культури. Усілякий її сурогат і неправда, на якій не можуть з’явитися міцні підвалини,

оскільки культура - це нерв еволюції людини. Намагання замінити культуру технократизмом скасовує сутність еволюції. Реріхи пропонують з'ясувати силу культурного впливу у глобальному значенні, досягти сорозмірності, в якій міститься успіх; важливим є також культурно-освічене відношення до ЗМІ. На думку Реріхів авангардом руху до культури повинна стати жінка.

Жінки примушені вступати на захист культури, оскільки розпад (виродження) починається там, де згасає культура. Але прагнучи до освіти, до знань, визначали вчені, жінки повинні пам'ятати, що усі освітні установи – тільки вікна до прийняття вищих знань та вищої культури. Істинна культура думки зростає культурою духа та серця. Тільки таке збігання дає той великий синтез, без якого неможливо зрозуміти усю різноманітність та складність візерунку життя людини.

Жінка, яка посилила свій дух в час великого терпіння, яка прагне до знань і краси у повній свідомості своєї відповідальності, здатна підняти моральний рівень життя. Умовою позитивної еволюції є принцип рівноваги. Жінка повинна зайняти місце поруч з чоловіком, її вічним супутником. Вона також здатна допомогти зрозуміти необхідність співробітництва народів. Центр, який віддзеркалює тільки вузький націоналізм, не може бути позитивним при вирішенні світових проблем.

Реріхи пропонують утворити організацію єдності жінок, яка буде сприяти оздоровленню мислення молоді, вкаже на реальні цінності, збагативши їх новим розумінням значення кожного життя і кожної праці. Жінкам необхідно усвідомити головні принципи виховання: „ воїна, який росте, необхідно привчати до пильності, організованості, розвивати дух співробітництва, допомоги, співчуття до усього живого... неприпустимо розвивати у дитині егоїзм та жадібність, оскільки ці риси обмежують її мислення” [2, с.166].

Існує принципова різниця між індивідуальністю та самістю. Розвиток індивідуальності необхідна умова. Співробітництво – корона індивідуальності. Реальна

індивідуальність містить у собі основу світової справедливості. Реріхи не погоджуються з твердженням, що „спочатку потрібно побудувати храм, а потім виховувати душу. Дух будує храм, а не навпаки. Психічне та фізичне тісно пов'язане між собою, необхідна рівновага цих двох підвалин” [2,с.174].

Закони еволюції у складні епохи вимагають першості духовного споріднення над кровним. „ Часто люди другої національності по-своєму духовному розвитку нам ближче родственників по крові” [2, с. 172]. Кожний з нас має свої прямі обов'язки по відношенню до своєї родини, але не слід їх перебільшувати, особливо тоді, коли родина є територією роз'єднання. Абсолютизація принципу кровного родства вступає в протиріччя з законами еволюції, оскільки „старый мир ютиться во всех частях света, также и новый порождается вне границ и условий. Старый и Новый мир отличается в сознании, но не во внешних признаках”[1, с.10].

Вчення Реріхів, акцентуючи увагу на законах еволюції, ролі культури (спільного дерева людського Духа), зберігає своє значення в умовах необхідності подолання егоїстичного антропоцентризму людини, яка продовжує нести у собі генетичний код Атлантиди.

Література:

1. Н.К. Рерих. Листы сада Мории // Москва. – 1990. № 6.
2. Письма Е.И. Рерих// Сибирские огни. – 1989. –№ 2.

Т.Г.Полухтович

Луцький державний технічний університет

Розподілення ролей в сучасній сім'ї

Важливою характеристикою сім'ї є її структура – склад і кількість членів сім'ї, а також система сімейних взаємин, що включає стосунки спорідненості, влади й авторитету, зв'язки

горизонтальні (чоловік – дружина) і вертикальні (батьки – діти), рольову взаємодію як сукупність установок, норм і зразків поведінки, що характеризують одних членів сім'ї в їхньому ставленні до інших членів сім'ї.

У структурі сім'ї розрізняють структуру сімейних ролей, стилів підсистеми і межі між ними, що є своєрідними механізмами, за допомогою яких сім'ї виконують свої функції.

Структура сімейних ролей диктує членам сім'ї, що, коли й в якій послідовності вони мають робити, вступаючи у взаємовідносини. Повторювані взаємодії зумовлюють стандарти взаємодій, які, у свою чергу, визначають, з ким і як взаємодіяти. Стандарти взаємодій (норми) регламентують поведінку, тобто коли заохочувати або коли карати дитину – це передбачає роль матері у вихованні дітей.

Виділяють подружні ролі традиційні, товариські та ролі партнерів, від узгодження яких залежать особливості взаємин подружжя. Так, традиційні ролі передбачають з боку дружини народження і виховання дітей, створення домашнього затишку і ведення домашнього господарства, пристосування до залежності і терпимість та обмеження сфери діяльності. З боку чоловіка вимагається прийняття основних рішень, підтримка сімейної влади і контроль, економічна безпека і захист сім'ї, емоційна вдячність дружині за пристосування до залежності.

Товариські ролі потребують від подружжя забезпечення моральної підтримки і сексуального задоволення, жвавого і цікавого спілкування один з одним і оточуючими.

Ролі партнерів потребують і від дружини, і від чоловіка економічного внеску в сім'ю згідно з розміром заробітку, спільної відповідальності за дітей і участі у веденні домашнього господарства і розподілу правової відповідальності.

Розглянемо найтипівіші сімейні ролі для подружжя:

1 Відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї. Така роль визначає комплекс обов'язків, пов'язаних із забезпеченням сім'ї, необхідним рівнем добробуту.

2 Хазяїн – господарка. Виконання цієї ролі передбачає організацію і ведення домашнього господарства.

3 Відповідальний за підтримку родинних зв'язків. Реалізація цієї ролі забезпечує організацію спілкування з родичами, участь у сімейних ритуалах і церемоніях.

4 Організатор сімейної субкультури. Ця роль орієнтує на формування у членів сім'ї певних культурних цінностей, інтересів і захоплень.

5 Організатор розваг. Виконання цієї ролі припускає ініціацію й організацію життєдіяльності сім'ї у сфері дозвілля.

6 Сексуальний партнер. Ця роль пов'язана з проявом активності у сфері сексуальних стосунків.

7 Відповідальний по догляду за дитиною. Виконання цієї ролі передбачає забезпечення дитині фізичного і психічного комфорту в перші роки її життя.

8 Вихователь. Ця роль передбачає розвиток особистості дитини.

9 Сімейний “психотерапевт”. Ця роль включає дії, спрямовані на розв'язання особистісних проблем членів сім'ї.

Розподіл ролей у сім'ї може змінюватися залежно від обставин (народження дитини), особливостей професійної кар'єри тощо.

Соціально-економічні трансформації, що відбуваються в українському суспільстві в останні десятиріччя, супроводжуються докорінними змінами у людській свідомості, ламанням консервативних стереотипів. Хоча сімейний устрій, який існував у радянському суспільстві, все ще продовжує домінувати в українській сім'ї – мати відповідає за народження дітей, за побут і того ж фінансово підтримує сім'ю своєю заробітною платою, а батько, більшою мірою, є “годувальником”, заробітчанином. Безперечно, сім'я – дуже важлива сфера реалізації жіночої особистості, але відповідальність за сім'ю повинна покладатися як на жінок, так і на чоловіків. Такий паритет має формуватися у молодих сім'ях.

Зокрема, зараз спостерігається трансформація соціальних та культурних моделей поведінки молодих жінок і чоловіків, демократизація гендерних відносин у всіх сферах життя, в тому числі приватній. Поступово змінюється ставлення до ролі і місця жінки в суспільстві та родині, намічаються позитивні зрушення у формуванні гендерної рівноваги в молодій сім'ї, що сприяє становленню гендерного паритету в суспільстві загалом.

В ході опитування молодих подружжів з'ясувалося, що жінки витрачають у середньому вдвічі більше часу на тиждень, ніж чоловіки, на прибирання квартири, приготування їжі, миття посуду та прання білизни. Догляд за дитиною також переважно "лежить" на жінках. Якщо серед жінок, які витрачають 16 годин і більше на тиждень на догляд за дитиною, таких 59%, то серед чоловіків – 33%. Така гендерна нерівність щодо виконання домашніх обов'язків, здавалося б, повинна зменшуватися у випадку, коли жінка працює.

Насправді ж цього не відбувається і ставлення значної частини чоловіків та жінок у молодих сім'ях до традиційних поглядів на сімейні ролі ще раз це підтверджує. Так, з міркуванням, що всі основні обов'язки жінки повинні, в першу чергу, бути пов'язані з сім'єю, а чоловіка – з роботою, повністю погоджуються 42% чоловіків і 29% жінок.

З міркуванням, що для сучасної жінки так само важливо мати ділові якості, як і для чоловіка, повністю погоджується 44% чоловіків і 59% жінок, тоді як у 1998 році ця частка становила 39 і 41% відповідно. Тобто ми бачимо, що є позитивні зрушення у гендерній свідомості як чоловіків, так і жінок.

За результатами опитування і жінки, і чоловіки вважають, що чоловіки здатні бути такимиж турботливими вихователями своїх дітей, як і жінки (60 та 59% відповідно).

Але реальна картина дещо інша. Як зазначалося вище, чоловіки менше приділяють часу вихованню і догляду за дітьми, ніж жінки, причому це визнавали самі чоловіки. Жінки виконують більшу частину домашньої роботи, передусім це стосується приготування їжі, прання та прасування одягу, а також прибирання квартири та миття посуду.

З давніх-давен виховання та догляд за дітьми вважалися виключно обов'язком жінки. У патріархальних суспільствах уявлення про те, що маленькі діти потребують уваги та ласки лише з боку матері, не супроводжувалося розумінням необхідності тісного емоційного контакту дитини з батьком. Сьогодні ж поширюються погляди про рівноправну участь обох батьків у процесі виховання дитини та догляду за нею. Однак, ще досі панують традиційні стереотипи маскулінності-фемінності, за якими оцінюють поведінку батьків. Тому на практиці спостерігається той факт, що більшість обов'язків стосовно дітей виконують жінки.

Отже, більшість обов'язків щодо виховання та догляду за дітьми, незважаючи на зміни в стереотипах української родини, виконується жінками. Отримані дані свідчать про недостатню увагу чоловіків до процесу соціалізації своїх дітей, а відтак і обмежені можливості впливати на виховання дитини.

Прийняття рішень в українських сім'ях, на відміну від розподілу інших сімейних обов'язків, відбувається найчастіше за участю як жінок, так і чоловіків, особливо якщо це стосується найбільш вагомих питань для всіх членів сім'ї. Однак ступінь своєї участі у прийнятті певних рішень чоловіки і жінки оцінюють по-різному.

Вирішення таких питань, як витрати на харчування та придбання предметів повсякденного вжитку, визнано переважно жіночим обов'язком. Це зазначила майже половина респондентів, як жінок, так і чоловіків. Тобто жінки переважно контролюють рівень щоденних господарчих потреб.

Рішення стосовно народження, виховання та дозвілля дітей приймаються здебільшого разом, як і придбання цінних речей.

Розподіл сімейних обов'язків у сучасних українських молодих сім'ях, незважаючи на позитивні зрушення в суспільній свідомості останніх років, залишається здебільшого традиційним і передбачає, що жінки переважно повинні вести домогосподарство та виховувати дітей, а чоловіки – матеріально

забезпечувати сім'ю. Наслідками такого розподілу сімейних ролей можуть стати:

- по-перше, надмірне перевантаження жінок, що призводить до фізичного знесилення та психічних розладів;
- по-друге, неможливість повною мірою реалізувати себе у професійному плані;
- по-третє, виникнення феномену “відсутнього батька”, що негативно позначається на процесі виховання дітей та позбавляє чоловіків можливості отримати задоволення від батьківства.

Безперечно, далеко не останню роль у створенні такої ситуації відіграють соціально-економічні умови трансформаційного характеру – зниження рівня реальних доходів населення, фемінізація безробіття, збільшення кількості сімей, рівень доходу яких нижчий прожиткового мінімуму та ін. Однак найбільш впливовим чинником залишаються сталі традиціоналістські погляди в суспільстві, схвалення наявної системи розподілу праці в сім'ї, а також інститутів, які формують і підтримують такий розподіл. Зокрема, інститут соціалізації з радянських часів не піддався істотним змінам і виховання хлопчиків та дівчаток відбувається в рамках жорсткого поділу на маскуліні та фемінні риси.

Проведене дослідження дозволяє дійти деяких висновків стосовно того, що на сучасному етапі розвитку суспільства відбувається поступова зміна гендерних уявлень про класичний розподіл ролей між чоловіком та жінкою. І рольовий діапазон стає більш універсальним та надстатевим. Це особливо актуально для молодих сімей, адже вони вже по-іншому сприймають “традиційний” розподіл обов'язків і сімейні ролі. Ми бачимо, що відбуваються позитивні зрушення в бік гендерної рівноваги. Чоловіки поступово приходять до усвідомлення того, що вони можуть виконувати деякі обов'язки нарівні з жінкою, можуть бути турботливими вихователями для своїх дітей, усвідомлюють, що високі ділові якості жінці теж притаманні. Молоді жінки, у свою чергу, не хочуть обмежувати себе лише домашньою роботою і доглядом за дітьми, вони

прагнуть реалізувати себе у професійній сфері, але для них залишається дуже важливою підтримка і розуміння близької людини, сім'ї.

Отже, сучасні гендерні стереотипи українських молодих сімей щодо розподілу сімейних обов'язків являють собою певний конгломерат традиційних та егалітарних поглядів. Вони починають зазнавати певних змін, результатом яких повинно бути створення умов для партнерської взаємодії жінки та чоловіка, гармонійного поєднання фемінності одних та маскулінності других. Однак зараз реальний розподіл залишається нерівномірним і свідчить про низьку участь чоловіків як у веденні домашнього господарства, так і виконанні обов'язків з виховання та догляду за дітьми.

Васильєва Н.А., Делія О.І.

Дніпропетровський національний університет

Трансформація гендера у контексті гендерної соціалізації

Питання гендера сьогодні є одними із найактуальніших питань сучасної соціологічної теорії. Увага до них загострюється процесами демократичних перетворень, що відбуваються у всіх сферах життя українського соціуму. На шляху встановлення справжньої демократії в Україні постала необхідність у формуванні умов для гендерної рівності. Першим кроком до неї є теоретичне осмислення суті даного процесу насамперед для оптимізації його проходження конкретними рекомендаціями. Соціологія, як наука про суспільство, володіє необхідним пізнавальним потенціалом для адекватної теоретичної інтерпретації даних категорій та надання практичних порад. На нашу думку, при вивченні теоретичних аспектів гендерної рівності особливу увагу слід надати процесу гендерної соціалізації. Адже гендерна соціалізація є тим

процесом, в ході якого у індивіда формується психологічна стать, тобто гендер. Гендер, а відповідно і гендерна соціалізація, не є історично константними категоріями, вони варіативно змінюються у відповідь на об'єктивні зміни соціальної реальності в ході історичного прогресу.

На думку багатьох учених факти та тенденції сучасності як у масштабах українського соціуму, так і всієї європейської цивілізації дають підстави говорити про сучасну трансформацію гендера, а отже і зміну моделі гендерної соціалізації: переходу від жорсткої дихотомій маскулінності і фемінності до андрогінії. Ці трансформації об'єктивно зумовлені властивостями андрогінного гендеру, який на сучасному етапі розвитку цивілізації володіє найбільшим потенціалом адаптивності. Отже, гендерна соціалізація саме за андрогінною моделлю сьогодні найповніше виконує одну з основних функцій будь-якої соціалізації – адаптивну.

Тепер ми вважаємо за необхідне конкретніше зупинитися на концептуалізації основних понять, що використовуються при аналізі моделі гендерної соціалізації.

Словник гендерних термінів визначає фемінність як сукупність характеристик, що пов'язані із жіночою статтю, або характерні форми поведінки, що очікуються від жінки в даному суспільстві, або ж соціально виокремлений вираз того, що розглядається як позиції, внутрішньо властиві жінкам. Традиційно вважалося, що фемінність біологічно зумовлена і наділялася такими рисами як пасивність, чуйність, м'якість, емоційність, турботливість, потреба у материнстві. Ці уявлення знаходились у відповідності до належності жінки до приватної, а не публічної сфери. Проте, феміністичні дослідження заперечили обумовленість соціокультурних характеристик біологічними відмінностями – фемінність - не лише природня, але і соціально сконструйована. На думку французьких феміністичних теоретиків Є. Сікса та Ю. Кристєвої фемінність – це штучна категорія, якою наділив жінок патріархат [3, 223].

Традиційна фемінна роль включає наступні норми: успішність в родині, в материнстві, емоційна відкритість, емпатійність, норма привабливості.

Традиційна жіноча роль накладає деякі обмеження, що виявляються на сучасному етапі розвитку соціуму в гендерно-рольовому конфлікті, що виникає при бажанні жінки реалізувати себе в інших сферах громадянської діяльності. Цей конфлікт виявляється в анатії, депресії, перенапрузі, почуттях провини і сорому, заниженій самооцінці. Такі вчені, як Тавріс і Оффер вивчали феномен синдрому домогосподарки, що виявляється у фрустрації, відчутті безкінечності і невдячності домашньої праці. Працюючі жінки також відчувають на собі обмеження традиційної фемінної ролі: зв'язками та домашньою працею, різниця в оплаті праці чоловіків та жінок, причиною чого є зайнятість переважної більшості жінок на низькооплачуваних роботах, низький статус жінок у організаціях та відсутність у них влади. Також жінки зтикаються з феноменом "скляної стелі", який описала Лін Мартін. Це штучно створені бар'єри, що заважають жінкам та представникам расових меншин займати високі посади у організаціях [2, 195].

Тепер варто перейти до більш детального розгляду чоловічої гендерної ролі. Сучасна соціологія визначає маскуліність як комплекс характеристик поведінки, можливостей та очікувань, що визначає соціальну практику тієї чи іншої групи, об'єднаної за ознакою статі. Іншими словами, маскуліність це те, що додане до анатомічної статі для отримання чоловічої гендерної ролі.

В сучасних соціальних науках є різні концепції маскуліності, що варіюються від есенціалістської до соціально-конструктивістської. Есенціалістський підхід розглядає маскуліність як похідну від біологічної різниці між чоловіком і жінкою, тобто як природню категорію і, таким чином, маскуліність визначається як сукупність фізичних якостей, моральних норм та особливостей поведінки, що належні чоловікові від народження. Ця концепція гостро критикувалася в результаті розвитку порівняльних досліджень гендерних систем

суспільств, відмінних за економічними та культурними параметрами і сьогодні являє собою яскравий приклад вульгарного біологічного детермінізму.

Соціально-конструктивістський підхід визначає маскулінність у термінології гендерних очікувань. Маскулінність – це те, чим чоловік має бути і що очікується від нього. Суспільний конструкт маскулінності являє собою похідну від гендерної ідеології суспільства і сформований під впливом традиційних поглядів на чоловічу роль, сучасних економічних реалій та соціокультурної ситуації. На індивідуальному рівні маскулінність конструюється як гендерна ідентичність у відповідності до вимог гендерних норм, котрі є домінуючими для тієї чи іншої соціальної групи та реалізуються завдяки інтерактивним взаємодіям [3, 142].

До маскулінної гендерної ролі входять такі норми: норма успішності, норма твердості, норма антижіночості.

Маскуліна роль може спричиняти чоловічий гендерно-рольовий стрес – стрес, виникаючий, коли чоловіку важко дотримуватися традиційного стандарту маскулінної ролі або він зобов'язаний демонструвати типову жіночу поведінку.

Американський дослідник О'Ніл запропонував модель гендерно-рольового конфлікту, що включає наступні положення: обмеження емоційності, гомофобія, потреба у владі, контролі, змагальності щодо інших, вузьке коло способів вияву сексуальності та прив'язаності, нав'язливе прагнення успіху та проблеми з фізичним здоров'ям, що виникають через неправильний спосіб життя [2, 174].

До 70-их років ХХ століття вияв маскулінних якостей у жінки і фемінних якостей у чоловіка були для психологів приводом для занепокоєння. А у широкого загалу така "невідповідність" могла стати причиною для прояву різноманітних дискримінаційних дій. Проте, сучасна наука відходить від жорсткої дихотомії маскулінного і фемінного. Психолог Сандра Бем у 1974 році вказала на те, що маскулінність і фемінність не протиставлені один одному, а людина може мати як маскуліні так і фемінні якості. Більша

того, на думку Бем конструктивним є саме андрогінний тип гендерної соціалізації.

Досліди О'Ерона та Орловські виявили, що відхід від стандартів не становить загрози для психологічного здоров'я. Згідно Бем, психічне здоров'я не повинно мати гендера, а андрогінія позитивно впливає на психологічний стан людини. Був виявлений зв'язок андрогінії з ситуативною гнучкістю, високою самоповагою, мотивацією до високих досягнень, гарним виконанням батьківської ролі, суб'єктивним відчуттям злагоди [2, 203].

Якщо розглядати процес гендерної соціалізації в історичній перспективі, то можна зробити висновок, що в сучасних умовах являє собою феномен, який не має аналогів у історії українського соціуму. Традиційна форма гендерної соціалізації, що була характерною для патріархальних відносин, виходила з типу відповідності статево-рольових моделей – біологічної і психологічної статі дитини. Тобто, хлопчиків соціалізували у відповідності до маскулінного гендера, а дівчаток – до фемінного. У кінці ХІХ початку – початку ХХ століття зародився, а у радянські часи розвинувся маскулінный тип статевої соціалізації, як відповідний до складних етапів розвитку соціуму, коли чоловіча маскулінна модель поведінки виявилася більш бажаною як для хлопчиків, так і для дівчаток.

Це не могло не справити впливу на зміну типу гендерної соціалізації в процесі формування психологічної статі в останнє десятиліття на пострадянському просторі. Такі дослідники як Абраменкова стверджують, що в наш час з'явився новий тип гендерної соціалізації – інверсійний, тобто фемінний для хлопчиків чи маскулінный для дівчаток, що має наслідком формування андрогінного гендеру.[1, 232]

Виникають численні наукові дискусії навколо питання щодо наслідків даного феномену. Найбільш стисло їх зміст можна відобразити наступним чином: одна група дослідників вважає, що нова модель гендерної соціалізації не є відхиленням на шляху розвитку людства. Вони вважають, що андрогінна модель гендерної соціалізації виникла як чинник пристосування

особи до сучасних умов модерну та постмодерну і несе з собою новий ступінь свободи і розвитку як людської особистості, так і європейської цивілізації в цілому. Андрогінія в сучасному соціумі має ряд переваг для повноцінної самореалізації особистості та процвітання суспільства. Примусова гендерна соціалізація традиційного типу в контексті сучасного соціуму вже не виконує своєї адаптивної функції, а навпаки, почала відтворювати дисфункцію, що виражається у внутрішніх конфліктах особистості, через що соціум позбавляється частини людського капіталу. Друга група дослідників стверджує, що інверсійний тип гендерної соціалізації деморалізує дитину, ставлячи її в позицію вибору психічної статі, навіть тоді коли її фізіологічна стать за відсутності генетичних патологій раніше призводили до безваріантної гендерної соціалізації у відповідності до традиційної моделі. Вони стверджують, що інверсійний тип гендерної соціалізації спричинить орієнтацію не на романтичне кохання, самопожертву, традиційні сімейні цінності, а на самоствердження, бі- чи гомосексуальні статеві відносини, свободу, самостійність, самодостатність і незалежність [1, 234].

Розвиток людської цивілізації відбувався по шляху виокремлення індивідуальності, здобуття можливості самовизначення та свободи на вільний вибір та на право його реалізації. Сьогодні особистість може отримати право на вибір психологічної статі, то чи варто їй у ньому відмовляти? Будь-яка можливість вибору передбачає ризик і відповідальність – важкі тягарі, які дуже просто перекласти з власної совісті на традиції. Однак, без вибору немає вільної особистості, яка в нашій цивілізації визнана найвищою цінністю. Найгуманнішим, на нашу думку, в даній ситуації є підготовка індивіда до такого вибору, роз'яснення йому всіх альтернатив у найбільш деідеологізованій формі.

З точки зору соціології, поява нового типу людини – андрогіна була спричинена об'єктивними факторами, як колись ними була спричинена і поява фемінного і маскулінного типів. Дослідження багатьох вчених вказують, що саме цей тип

людини є найбільш пристосованим до сучасних економічних, соціальних, культурних умов європейської цивілізації. Відбуваються зміни у всіх сферах суспільного життя – у родині, на виробництві, у царині культури та релігії. Андроґінний тип є найбільш адаптованим до сучасних тенденцій розвитку соціуму, і можливо, з плином часу на передній план формування нової особистості вийдуть не специфічні чоловічі або жіночі риси, а загальнолюдські – любов, ніжність, незалежність, свобода, сила, індивідуальність і комунікативність. Це призведе до появи нового типу соціуму – біархату, що прийде на зміну патріархату. Біархат є такою формою суспільного устрою, за якого чоловіки та жінки мають рівне становище у суспільстві. Такий стан соціуму описала Мардж Пірсі у своєму футуристичному романі “Жінки наприкінці часів”. У ньому авторка описує суспільство без гендерних відмінностей у нашому сучасному розумінні яке буде існувати у 2137 році. В тому суспільстві важко визначити, чоловіком чи жінкою є індивід, навіть мова стала гендерно нейтральною – зникли слова він і вона. Там є повна індивідуальна свобода – індивіди обирають собі зайняття виходячи з власних талантів і здібностей, незважаючи на статеву приналежність. Чоловіки та жінки на рівних виховують дітей, їх обох діти називають матерями. Можливо, це лише соціальна утопія, проте, багато ідей наукової фантастики вже втілено в реальність. До того ж тенденції сучасності вказують, що такою втіленою утопією може стати і роман Мардж Пірсі.

Використана література:

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре.- М., 2000.- 446 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология.-СПб., 2002-320 с.
3. Словарь гендерных терминов /Под ред. Денисовой М.- М., 2002-255с.

Инновационное женское предпринимательство в малых городах Украины: результаты социологических исследований¹

Результаты исследований последних лет свидетельствуют: женское предпринимательство играет важную роль в модернизации постсоветского общества, и общество меняет отношение к женщинам, ведущим предпринимательскую деятельность [1-3]. Исследование [1] посвящено выявлению и изучению нескольких типовых групп женщин-предпринимательниц в условиях переходной экономики, работа [2] - гендерным аспектам предпринимательства, в монографии [3] уделяется, в частности, внимание особенностям женского предпринимательства в Донецком регионе.

Исследователи утверждают (в частности, [4]): предпринимательство в развитых странах носит инновационный характер, а в нашей стране оно имеет организационный характер и ориентируется, в основном, на торгово-посредническую деятельность.

С целью изучения особенностей женского предпринимательства в малых городах Украины авторами работы в 2004г. проведено 21 углубленное интервью с женщинами-предпринимателями малых городов северного региона Житомирской области.

Результаты этих исследований свидетельствуют: приход образованных, творческих и инициативных людей в сферу

¹ Работа выполнена в рамках индивидуального исследовательского проекта «Исследование перспектив развития молодежного женского предпринимательства в малых городах Украины на примере г.г. Коростень, Лугины, Овруч (Чернобыльский регион Житомирской области)» (Grant № 03-77849-000- GSS), поддержанного Фондом Макартуров.

малого и среднего бизнеса способствует изменению характера украинского предпринимательства.

Результаты исследований показали:

- появились инновационные предприятия, руководимые женщинами-предпринимателями.

В отношении предпринимательства существует несколько определений понятия «инновация». Мы используем формулировку, приведенную в [4].

Инновация - это новый или усовершенствованный продукт (товар, услуга) или технология, созданные вследствие использования нововведения, реализуемого на рынке или внедряемого в производственную, управленческую или другую сферу деятельности. Другими словами, это, во-первых, - успешное коммерческое использование новых идей, знаний и технологий, а во-вторых, процесс преобразования новой идеи непосредственно в социально-экономический эффект.

Мы полагаем, если речь идет о предпринимательстве, то социальный эффект - это, прежде всего, создание новых рабочих мест, обеспечение безопасных условий труда работников, активная благотворительная деятельность, формирование позитивного общественного мнения о предпринимателях, а экономический эффект - это качественное удовлетворение разнообразных потребностей общества и не только существенное наполнение местного бюджета путем своевременной и полной уплаты налогов, но и укрепление экономической мощи страны.

В основе инновационного предпринимательства, как правило, лежит поиск новых возможностей производства товаров и услуг на основе инноваций и умения привлекать ресурсы из различных источников. Процесс производства предполагает создание новых благ, внедрение новых методов, освоение новых рынков сбыта, осуществление реорганизации в отрасли, создание промышленных организаций нового типа.

Директор предприятия «Панна» (сфера бытовых услуг населению, г. Коростень), А.Б., по специальности инженер-

технолог прядения натуральных и искусственных волокон. Окончила Херсонский индустриальный институт. Была старшим научным сотрудником Академии легкой промышленности. Разработала новый вид пряжи и получила патент на изобретение. А потом наступили новые времена, и ей не удалось отстоять Дубровицкую прядильную фабрику... В мае 1999г. возглавила убыточную приватизированную «Рембыттехнику», к которой в сентябре 2002г. присоединили ликвидированное предприятие «Мода». Так в 2002г. появилось новое предприятие «Панна». Вследствие реорганизации в управлении предприятием, обеспечила работой 50 сотрудников. Благодаря предприимчивости А.Б. предприятие стало прибыльным. Значительно расширился спектр бытовых услуг, ранее оказываемых населению: ремонт бытовой техники, реставрация и ремонт мебели, пошив и ремонт одежды, ремонт обуви, пошив спецодежды, постельного белья, изготовление штор, занавесей и т.д. Освоены новые рынки сбыта: выполнение заказов организаций, в частности, городского исполкома и местного отделения банка «Аваль».

Директор частного предприятия «Космос» (производство кондитерских изделий и ресторанный бизнес, г. Овруч), Т.Б., по специальности химик-технолог. Закончила Казанский химико-технологический институт. В 1991г. первая в г. Овруч начала предпринимательскую деятельность. Сейчас она и ее предприятие уже хорошо известно далеко за пределами Житомирской области. В 2002г. предпринимательница была делегатом Первого международного форума женщин-предпринимателей в Женеве. Именно ее предприятие получило почетный заказ изготовить торт весом в сто килограммов для церемонии награждения победителей ежегодного Всеукраинского конкурса «Лучший работодатель года» в 2002г., проходившей во Дворце «Украина». Сегодня предприятие представляет собой промышленную организацию нового типа. Это целый комплекс: кондитерский цех (изготавливающий около семидесяти видов кондитерской продукции), кулинария «Сладкий рай», буфет «Бистро», кафе

«Украинские блюда», ресторан «Космос» (предприятие, которое может одновременно обслужить 230 посетителей). Вследствие реорганизации в управлении предприятием, обеспечила работой 40 сотрудников. Много внимания уделяет обучению персонала. Не пропускает с ними ни одной выставки, касающейся профессиональной деятельности.

- женщины-предприниматели оказывают непосредственное влияние на планирование экономического развития своего региона.

С.З. - частный предприниматель, хозяйка магазина «Колибри» (торговля продуктами, спортивными и промышленными товарами, г. Коростень). Имеет высшее экономическое образование. Руководство города пригласило ее принять участие в разработке стратегического плана развития г. Коростень и возглавить рабочую группу, занимающуюся планированием развития малого и среднего бизнеса. На общественных слушаниях именно она представляет результаты деятельности, предложения и рекомендации своей группы.

- женщины-предприниматели становятся победителями в бизнес конкурсах в номинации "Лучший работодатель года".

В 2001г. Т.Б. (директор частного предприятия «Космос», г.Овруч) стала победительницей первого Всеукраинского конкурса «Лучший работодатель года среди предпринимателей Украины». В 2002г. И.М., директор фирмы «Маргарита» (производство одежды и продажа тканей, г. Коростень), заняла первое место в городе и третье в области в конкурсе «Лучший работодатель года». В том же году А.Ф., руководитель частного предприятия (пошив постельного белья, г. Коростень), победила в городском конкурсе «Лучший молодой работодатель года». В 2003г. А.Б. (руководитель предприятия «Панна», г. Коростень) стала победительницей областного конкурса «Лучший работодатель года».

- женщины-предприниматели принимают активное участие в решении социально-экономических проблем и благотворительных акциях своих городов.

Т.Б. (директор частного предприятия «Космос», г.Овруч) является председателем городского Союза предпринимателей и работодателей, депутатом городского совета от предпринимателей. Она хорошо известна, благодаря своей благотворительной и спонсорской деятельности. Оказывает помощь всем, кто в ней нуждается. Дом престарелых в г.Веледники получил от ее предприятия в подарок стиральную машину и три телевизора. Дети, от которых отказываются родители, постоянно получают одежду, игрушки и постельное белье, а многодетные семьи – продукты питания.

Активное участие в благотворительной деятельности принимает А.В., частный предприниматель, хозяйка магазина «Жасмин» (торговля косметикой, парфюмерией, бытовой химией и товарами гигиены, г.Овруч), оказывая помощь новорожденным, от которых отказались родители.

- своим отношением к ведению бизнеса женщины-предприниматели способствуют формированию позитивного имиджа предпринимателя.

Н.М., частный предприниматель, хозяйка магазина «Офис-центр» (торговля канцтоварами, офисной и бытовой техникой, г.Овруч), убеждена: безупречная репутация предпринимателя – один из основных залогов его успеха. А.В. (г.Овруч) считает: предприниматель должен беречь репутацию своей фирмы - это превыше любой прибыли. Первое правило жизни и бизнеса А.Б.(г. Коростень): поступай с людьми в бизнесе так, как ты хочешь, чтобы они поступали с тобой.

- у успешных женщин-предпринимателей наблюдается устойчивая приоритетность факторов "призвания" над факторами "принуждения" в мотивации начала предпринимательской деятельности женщин.

Н.Т., частный предприниматель (сеть торговых предприятий, с/г.Лугины). по специальности – медицинская сестра. Предпринимательство, как она сама утверждает, заложено в ее генах, и предпринимательская жилка никогда не давала ей покоя. Как только появилась возможность проявить это, она, не задумываясь, поменяла сферу своей деятельности.

Начальный капитал для открытия собственного дела зарабатывала сама: возила коростенский фарфор на продажу в Румынию. Потом в г.Гадяч Полтавской области, где служил ее муж, построила кафе «Натали». Когда почувствовала, что не хватает специальных знаний, пошла учиться новой профессии менеджера. Решила расширить сферу своей деятельности и занялась торговлей продуктами. Сейчас Н.Т. занимается торговлей товарами широкого профиля: бытовая техника, электротовары, мебель, посуда. В ее магазинах «Полесье» и «Канцтовары» всегда можно найти много полезных для дома и офиса товаров. Секрет своего успеха Н.Т. видит в том, что сделала удачный выбор сферы деятельности: и дело ей по душе, и со всеми ладить умеет. Считает, что успех обязательно придет, если любишь то, чем занимаешься, и заботишься о своей безупречной репутации.

Т.С., частный предприниматель (сгт.Лугины), по специальности – парикмахер. Ей не пришлось, как многим другим женщинам-предпринимательницам, менять сферу своей деятельности. И мастерство, которое она приобрела, работая в государственном секторе, только придало ей уверенности в успехе начатого собственного дела. Причины, по которым она начала собственное дело – постоянная потребность в самореализации и забота об удобстве клиентов. Она очень любит свою работу, трудится ради людей, и люди это чувствуют. Поэтому в парикмахерской «Татьяна» всегда многолюдно. Она серьезно работает над расширением собственного дела, создавая новые рабочие места для женщин.

Результаты наших исследований показали: в последнее время в женском предпринимательстве наблюдаются существенные изменения: повысилась мотивация к предпринимательской деятельности; расширилась сфера деятельности; усовершенствовался стиль управления; на предприятиях, руководимых женщинами, наметился рост числа работников и повысилась их квалификация; значительно повысился образовательный уровень самих предпринимательниц. Они оказывают существенное влияние на

розвиток підприємницької діяльності в регіоні і на формування позитивного іміджу підприємця і жінки-підприємниці, в частині.

Все це свідчить про те, що навіть в малих містах України жіноче підприємство починає набувати інноваційний характер.

Література

1. Ісакова Н., Кавуненко Л., Вертер Ф., Смоллбоун Д. Підприємці-жінки в Україні: шлях у бізнес // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2004. - № 2. - С.146-155.
2. Барильская В., Пустыльник Т. Проблеми розвитку молодіжного підприємства в малих містах України - Мат. третьої загальноукр. студ. наук.-практ. конф. "Молодь, соціальна політика і проблеми національного відродження України". – Донецьк: Донецький інститут ринку та соціальної політики. 2004. - С.16-18.
3. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія.- Донецьк: Янтра, 2001.- 352 с.
4. Веремій Д. Затяжний стрибок // Підприємництво в Україні. - 2003. - № 5. - С.6-9.

Соціальні трансформації сучасної молодії сім'ї

Сім'я – первинний соціально-економічний осередок суспільства, у якому здійснюються відтворення населення, виховання і соціалізація дітей, формується структура потреб і доходів населення. Вона є одним із головних інститутів у соціальній сфері суспільства. За період кризової економічної та політичної ситуації в Україні сім'я зазнала серйозних матеріальних і морально-психологічних труднощів, її спіткала ціла низка змін. Розвиток родини постійно знаходиться в русі, і тому вона й досі не знайшла своєї остаточної форми. Нинішня сім'я знаходиться на зламі: старі її форми поступово зникають і звільнюють місце іншим формам. Сучасна сім'я змінюється та переходить до нової сім'ї – сім'ї майбутнього.

Саме тому сім'я привертає увагу широкого кола вчених. Зокрема, питаннями молодіжної сімейної політики глибоко займаються такі фахівці як О.М. Балакірева, Л.В. Чуйко, О.В. Макарова, Н.М. Комарова, М.Ф. Головатий, М.П. Перепелиця, О.О. Яременко та інші, їх наукові праці базуються на ґрунтовних науково-практичних дослідженнях.

Слід також відзначити розробки російських вчених з даної тематики, особливо таких як Н.М. Римашевська, М.С. Мацковський, А.І. Антонов, С.А. Сорокін, Г.В. Саєнко, Г.Г. Сілласте, А.Г. Харчев тощо.

Метою даної роботи є виявлення актуальних проблем молодих сімей в Україні, визначення нових форм шлюбно-сімейних відносин та причин розповсюдження консенсуальних шлюбів.

За останній час статус сім'ї, як соціального інституту, істотно змінився; все більш слабким стає союз чоловіка та

дружини, батьків та дітей. Тобто, дві основоскладаючі частини сім'ї змінюються, нівелюються, послаблюються. Доказами слугує зменшення кількості шлюбів, велика кількість розлучень, зростання позашлюбних стосунків, зростання проституції, зниження рівня народжуваності тощо. Все це говорить про те, що сучасна сім'я переживає глибоку кризу.

В Україні налічується більше 2 млн. молодих сімей* (з них в сільській місцевості близько 650 тис.), з яких 71,4% - повні сім'ї, тобто сім'ї з подружньою парою, а 28,6% - неповні, тобто такі, у складі яких відсутній батько або мати.

Україна завжди належала до країн з високим рівнем шлюбності. На початок 1990-х років рівень реєстрації досяг 9,3 – 9,5 шлюбів на 1000 чоловік. У 1991 р. Україна за рівнем шлюбності займала 1 місце в Європі, але в 1992 р. цей показник зменшився до 7,6%. З моменту перепису населення 1989 р. загальний коефіцієнт шлюбності скоротився на 28%, (з 9,5 у 1989 р. до 6,6 у 2002 р.) [5].

За 1989-2001 рр. загальна кількість молодих сімей зменшилась майже на чверть, що також позначилось на підвищенні віку реєстрації першого шлюбу: у чоловіків він становить 23,9 – 25,2 років, у жінок – 21,9 – 22,4 роки. Медіанний вік жінки при вступі до шлюбу дорівнював майже 23 рокам (22,97 роки), медіанний вік чоловіка – 25,8 років.

Значно відрізняється ситуація щодо шлюбності в міських і сільських поселеннях. Головною відмінністю між міськими та сільськими жителями можна назвати тенденцію розповсюдження ранніх шлюбів у селах. Так, зокрема, у 2003 р. в сільській місцевості серед загальної кількості зареєстрованих шлюбів 9% становлять жінки віком до 18 років, що майже втричі перевищує показники зареєстрованих шлюбів у даному віці в міських поселеннях – 3,2%. Така ситуація характеризується тим, що у сільській місцевості вирішальне значення має орієнтація сільських жителів на підсобне господарство як засіб

* Молода сім'я – це подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років.

забезпечення виживання, що і спонукає до укладання ранніх шлюбів. Крім того, важливу роль має і такий фактор, як збереження давніх устоїв життя, в яких традиційно укладалися ранні шлюби, що особливо стосувалося жінок. В містах, навпаки, труднощі становлення молоді за сучасної соціальної та економічної ситуації в країні посилюють тенденції до відкладання шлюбів.

Несприятлива загальна шлюбно-сімейна ситуація пов'язана з матеріальною невлаштованістю молоді, низьким рівнем життя, отриманням житла тощо. Тому значна частина пар, які живуть разом, не реєструють шлюб. Поширюються так звані консенсуальні шлюби (шлюби за згодою, за домовленістю, але без реєстрації). Це відбувається в умовах радикальної переоцінки цінностей, змін у ставленні молоді до шлюбу та сім'ї.

Під час останнього перепису населення 2001 р. вперше було підраховано кількість осіб, які перебували у незареєстрованих в органах РАГС шлюбах. У цілому по Україні, за даними Всеукраїнського перепису, в незареєстрованому шлюбі перебували понад 7% одружених чоловіків та заміжніх жінок. Найбільш поширена ця тенденція серед молоді, найвищий відсоток таких шлюбів у чоловіків і жінок віком 15-19 років, що відповідно становить у чоловіків – понад 25%, у жінок - 19,2%.

Серед молодих сімей дуже поширені бездітність та одностітність, що зумовлено масовим залученням жінок у суспільне виробництво, необхідністю у задоволенні їх освітніх, професійних та громадських інтересів. Стрімке зниження рівня життя і утворення глибокого розриву між його стандартами та реальним рівнем призвели до того, що 80 відсотків молодих подружніх пар віддає перевагу створенню умов для забезпечення належного рівня доходів. Жінки віком 20-29 років народжують в середньому 1,2-1,4 дитини, у віковій групі 30-34 роки - в середньому 1,6 дитини, що не відповідає потребам простого відтворення населення [5].

Взагалі мати дітей сьогодні дуже "дорого". Нині навіть обом працюючим батькам не завжди вдається забезпечити дітям

більш-менш належний рівень життя. За даними Обстеження умов життя домогосподарств за 2001 рік при зайнятості обох батьків і відсутності в сім'ї непрацюючих дорослих 27,4% сімей з дітьми є бідними [2]. Відповідно до даних за 2002 рік, рівень бідності сімей з однією дитиною становить 25,8%, рівень бідності сімей з двома дітьми – 39,9%, рівень бідності сімей з трьома дітьми збільшується до 64,3%, з чотирма та більше – до 87,7%. В 2003 році ситуація суттєво не змінилася: рівень бідності сімей з однією дитиною сягав 24,1%, з двома – 40,66%, з трьома – 63,5%. Особливо це відчутно в сім'ях, де є діти віком до 3-х років, рівень бідності таких сімей в 2003 р. становив 40,4%, а рівень злиденності – 23,2%. В бездітних сім'ях рівень бідності становить 18,4%, що значно менше, ніж в сім'ях, де є діти, там він сягає 33,1%.

Крім того, новоутворені пари, передбачаючи високу ймовірність розлучення, домовляються на перших порах не мати дітей. Україна з її традиціями ранньої шлюбності особливо потерпає через це. Якщо в 1960 р. на 100 укладених шлюбів припадало 11 розлучень, в 1980 р. — 39, то в 2002 р. — уже 58. Крім того, 2/3 всіх розлучень припадає на вік до 30 років [3].

Насторожує той факт, що продовжується тенденція розірвання шлюбів, які проіснували менше 10 років, у 2003 році більше половини — 52% розлучень припадає саме на цей період шлюбності. Найбільша кількість розлучень спостерігається у шлюбах, які проіснували 5-9 років і становить 26,1% від загальної кількості розлучень.

Несприятлива ситуація в молодих сім'ях зумовлена насамперед матеріальними труднощами та відсутністю власного житла.

Впродовж віків людство впливало на розвиток сімейних стосунків, закладаючи основи для нових їх форм, зараз можна сказати, що традиційна сім'я поступово відходить в минуле. Деякі дослідники у процесі аналізу роблять висновки про те, що сім'я в її моногамній формі відмирає, а на зміну їй приходять шлюб відкритий, шлюб тимчасовий, шлюб за контрактом тощо. Так, американський вчений Е. Корніш припустив можливість

семи тенденцій у розвитку майбутньої родини. Серед них збереження сучасної родини; повернення до традиційної родини; знищення родини; відродження родини (шляхом удосконалення служби знайомств із застосуванням комп'ютерів, надання консультацій і т.д.) і створення “несправжніх” родин, заснованих на загальних інтересах і потребах.

Таким чином, поряд з традиційними сім'ями серед молоді поширюються нові форми шлюбно-сімейних відносин, серед яких консенсуальні шлюби. Крім того, спостерігається постаріння населення, що відбувається через відкладання молоддю шлюбів та зниження народжуваності в сім'ях.

Основними цілями політики щодо молоді сім'ї має бути: зменшення розшарування за рівнем доходів окремих груп населення, підвищення загальної культури населення, розвиток і закріплення сімейних традицій, удосконалення системи соціального контролю і соціальної допомоги молодим сім'ям. Передумовою для досягнення поставлених цілей може бути економічний підйом в країні (який спостерігається з 2000 р.), завдяки чому більшу частину коштів можна було б направити на подолання проблем молодих сімей.

Однієї з головних цілей державної сімейної політики у відношенні сім'ї повинне бути забезпечення необхідних умов для реалізації сім'єю основних функцій: економічної, репродуктивної, виховної і культурно-психологічної, а також підвищення якості життя.

Література.

1. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки. За ред. Академіка НАН України С.І. Пирожкова. – Київ, ІВЦ. Державний комітет статистики України, 2003. – с. 231.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України. Про внутрішнє і зовнішнє становище України У 2001 році. – К., 2002.
3. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991-2003 роки): Державна доповідь про становище

- сімей в Україні за підсумками 2003 року. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 254 с.
4. Склад населення України за шлюбним станом. – К.: Держкомстат України, 2003. – 216 с.
 5. Тематична державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002 року “Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку”. – К., 2003.

Г. В. Толкачова

Днепропетровський Національний Університет

Сімейне насильство стосовно жінок: рівень розповсюдженості та причини існування

Проблеми домашнього насильства завжди була і залишається дуже актуальною в усьому світі, що підтверджується статистикою різних країн світу. Наприклад, в Росії кожен день тридцять шість тисяч жінок підлягають побиттям з боку чоловіків чи партнерів. Кожен рік приблизно чотирнадцять тисяч жінок вмирають від домашнього насильства.

За даними комітету юридичної статистики Сената США, кожен рік фіксується майже 700 тисяч випадків сімейного насильства. 25% жінок були згвалтовані чи підлягали сімейному насильству з боку своїх колишніх чи теперішніх чоловіків або партнерів. В Австрії 54% жінок підлягають насильству в родині, у Великобританії фізичному насильству підлягають від кожної четвертої до кожної десятої жінки, в Канаді одна з чотирьох дівчат стає жертвою сексуального насильства, не досягнувши сімнадцяти років. В Коста-Ріці у 95% жінок, які молодші 16 років вагітність стала результатом пережитого ними інцесту. В ПР за один рік сімейне насильство скоюється по відношенню до 386 тисяч жінок. В Японії 14% жінок були побиті своїми чоловіками до ступеня, коли необхідна була медична допомога. [2]

Виходячи з цього можна сказати, що домашнє чи сїмейне насильство - це є нанесення будь-якої шкоди жїнцї з боку її колишнього або теперїшнього чоловіка чи партнера, що може призвести до їнвалїдностї. Безумовно, насильство включає не лише фїзичну складову (побиття, поштовхи), а й психологїчну (тиск, погрози, грубїсть), вербальну (образи), економічну (заборона працювати, обмеження в коштах), сексуальну складову (згвалтування, їнцест, сексуальне переслїдування). Однак фїзичне насильство є найбільш небезпечним. Наприклад, за оцїнкою Ради Європи домашнє чи сїмейне насильство є основною причиною їнвалїдностї жїнок у вїцї від шїстнадцяти рокїв.

Розглядаючи причини сїмейного насильства щодо жїнок, на наш погляд, одною з основних причин є прагнення чоловікїв утримати владу в своїх руках. Вони проявляють особливу схильнїсть до зайняття домінуючого положення в сїм'ї. Особливо це проявляється, коли жїнка залежить від нього в економічному та психологїчному планї. Наприклад, спираючись на данї соціологїчного дослідження проведеного в Росїї, 40% чоловікїв впевненї, що чоловік, який забезпечує дружину матеріально, отримує владу над нею та має право не давати змоги працювати чи забороняє свободу руху. Що ж стосується ситуацїї в Українї, то в ходї соціологїчного дослідження, що було проведено центром "Соціополїс" в 2002 році, було виявлено за допомогою непрямих питань, що економічне насильство доволї часто зустрїчається в українських сїм'ях як то обмеження в грошах, наприклад. Говорячи про психологїчне насильство в українських сїм'ях, жїнки відмітили широке розповсюдження всїх видїв даного виду насильства, до якого вони відносять грубїсть, психологїчний тиск, погрози застосування фїзичної сили та приниження жїнки. Що стосується росїянок, то 53% опитаних відмітили, що вони часто вислуховуєть образи, критику їнтелекту та їнше. В 2004 році нами було проведено соціологїчне дослідження студентїв гуманїтарного, природонаукового та прикладного факультетїв на тему "Насильство в сїм'ї". Були отриманї результати, якї

підтверджують тенденції, що спостерігаються в двох вище названих дослідженнях. 31% опитаних відповіли, що в їх сім'ях має місце тиск, 12% опитаних відмітили приниження гідності та 2,2% опитаних вказали про наявність щоденного ігнорування, при чому в усіх випадках ініціатором виступає чоловік. Таким чином, на нашу думку, не дивлячись на те, що в інші сфери жінки майже вриваються і намагаються себе реалізувати, в сімейній сфері залишається традиційна свідомість ролі жінки в сім'ї і чоловік зберігає своє домінуюче положення.

Іншою причиною можна назвати інерцію батьківського досвіду, тобто тут мова йде про те, що насильство породжує насильство. Це підтверджується результатами нашого дослідження проведеного серед студентів. 40% опитаних відповіли, що, якщо насильство існує в батьківській родині, то воно обов'язково транслюється і в свою власну родину, тобто насильство в сімейному колі стає наглядним прикладом для дітей, із якого вони виокремлюють, дуже часто несвідомо, основні сценарії та базові принципи організації внутрішньосімейного життя. Люди, які часто стають свідками сімейного насильства, стають відносно індиферентними до агресивної поведінки інших, та самі завжди здатні до подавлення внутрішньої агресії і вважають, що насильство виступає ефективним засобом вирішення багатьох проблем. Тому, на нашу думку, чоловіки здатні застосовувати насильство стосовно жінок і вважають це своєрідним засобом налагодження стосунків в своїй родині.

Наступною, на нашу думку, причиною прояву насильства може виступати належність чоловіків до низьких соціальних прошарків суспільства, що впливає на рівень застосування ними насильства стосовно жінок. Тобто, виходячи з цього, ми можемо сказати, що чоловіки, чия професія, рівень освіченості чи доходів дозволяє їм зайняти лише невисоке місце на соціальних сходах з більшою ймовірністю здатні демонструвати агресивну поведінку стосовно жінок, ніж ті чоловіки, які займають більш високі ступені на соціальних сходах [1, с.190].

На наш погляд, низький соціальний статус допускає нездатність таких чоловіків знаходити компроміс, нездатність стримувати свої емоції чи почуття та нездатність організувати свій вільний час. Таким чином, своїми насильницькими діями вони намагаються затвердитись хоча б в сімейній сфері.

Іншою причиною прояву насильства, ми вважаємо наявність залежності чоловіка від алкоголю. На наш погляд, це є найбільш важливою проблемою, так як дослідження доводять, що найчастіше випадки подружнього насильства відбувається в родинях, де чоловік є залежним від алкоголю. Спираючись на дані соціологічного дослідження, проведеного "Соціополісом" 58% опитаних жінок вказали саме цю причину. Так, 36% студентів, що були опитані в ході соціологічного дослідження відмітили, що причиною насильства в сім'ї є алкоголізм батька. На нашу думку, ця проблема є важливою і тому, що алкоголізм дуже важко вилікувати і часто чоловіки не погоджуються з тим, що вони стають залежними від алкоголю і як результат насильство продовжує застосовуватися і надалі.

І накінець, останньою причиною, на нашу думку, виступає роль стреса. Він може з'явитися в результаті матеріальних проблем, що призводить до уколів самолюбства і чоловік знаходиться в стані нестабільної психічної рівноваги, яку може порушити будь-який зовнішній фактор, що викличе агресивну, насильницьку реакцію з боку чоловіка.

Таким чином, ми виділили основні причини застосування насильства щодо жінок в сім'ї, але звичайно, можна, напевно знайти й інші причини цього соціального феномену.

Цікавим, на наш погляд виявляється, що жінки відносять до насильства всі різновиди негативних проявів навіть відмову чоловіка допомагати у веденні домашнього господарства, при цьому цей феномен найбільш часто відмічається жінками. До найрідше зустрічаємих видів насильства жінки відносять сексуальне насильство: інцест, зґвалтування та інше. В ході соціологічного дослідження студентів про сексуальне насильство, як одну з форм насильства та сексуальне переслідування відмітили 2,2% опитаних. На нашу думку, багато

з жінок, просто не готові до обговорення проблем сімейного насильства.

Звернемось до даних російського соціологічного дослідження. Тут жінки вказали на те, що сексуальне насильство зустрічається в їх сім'ях. Вони повідомили, що їм хоча б раз довелося займатися сексом, незалежно від їхнього бажання, а в 5% сімей чоловік як мінімум раз згвалтував дружину. Те, що українські жінки не готові до обговорення цієї проблеми пояснюється існуванням в українському суспільстві стереотипів, тобто не прийнято оголошувати факти про сексуальне насильство, так як це є суто внутрішньосімейною справою. Таким чином дуже складно кількісно поррахувати та заміряти даний соціальний феномен.

Отже, сімейне насильство – це соціальний феномен, що характеризується усвідомленням певної моделі поведінки, має свої особливі причини, види, фактори, рівень розповсюдженості в суспільстві і, в основному, спрямований на пригнічення жінки. При цьому необхідно відмітити, що в останній час в українському суспільстві спостерігається деякий спад щодо дослідження насильства в українських сім'ях, практично не проводяться соціологічні дослідження по даній тематиці, але дана проблема продовжує існувати в українському суспільстві.

Літератури:

1. Берковец Л. Агрессия: причины, следствия и контроль. - СПб.: прайм-Еврознак, 2002. – 512с.
<http://www.sociology.ru>

Соціальні проблем літніх жінок в умовах сучасної України

Люди похилого віку складають достатньо значну долю у складі населенні сучасної України. Щодо ситуації у Дніпропетровській області щодо кількості людей похилого віку, то всього пенсіонерів за віком в області нараховується біля 800 тисяч (наприклад, в 1995 році їх було 827,5 тисяч). З них ветеранів ВВВ 310 тисяч (у тому ж 1995 році їх було 441 тисяча осіб). Безумовно, ця соціальна група є вельми різномірною, однак є певні якісні риси, що їх об'єднують. Загальне насамперед у тім, що їх можна визначити як представників "радянського" і "військового" покоління, майже всі вони мають глибокі корені в селянстві. Війни, колективізація, індустріалізація, тотальний політичний терор, в силу свого масового характеру, пройшли через життя практично кожної української родини. Головним досвідом дитинства у всіх поколіннях був досвід державного насильства. Фактор державного насильства хоча і не був визначальним у формуванні особистості людей, але він опосередковано, через соціальне середовище, впливав на перші уявлення дитини про норму, про друзів і ворогів, про можливе і належне. Парадокс їхнього сучасного життя полягає в тім, що і сьогодні соціальна політика держави намагається створити в їхньому середовищі особливі соціальні статуси - "дітей війни", "учасників війни", "незаслужено репресованих", "колишніх ув'язнених концтаборів" і т.д. Страждання минулого стають матеріальною цінністю сьогодення. Не тільки історії їхнього минулого життя, але і сучасна соціальна реальність, у якій існують різні за віком, але об'єднані статусом пенсіонера, також дозволяє побачити їхні загальні проблеми.

Особлива гострота проблем, що постають перед групою літніх як жінок, так і чоловіків, обумовлена одночасним впливом на них комплексу факторів, істотно обмежуючих їхні соціальні можливості, серед яких, насамперед, настання пенсійного віку, що дає офіційну підставу для відмовлення в продовженні трудової діяльності; утрата репродуктивних функцій; соціальна політика держави, що формує дискримінаційні статуси літніх; геронтофобні стереотипи суспільної свідомості. Розглядаючи стереотипи щодо літніх людей, відзначимо гендерні особливості цих стереотипів. У віковій когорті людей старшого працездатного віку в нашій країні жінок утворює більше, ніж чоловіків. Це обумовлено різними рівнями середньої тривалості життя чоловіків і жінок, наслідком воєнних і післявоєнних років. В інших країнах спостерігається схожа картина, тому часто говорять, що в сучасній старості — «жіноче обличчя». Незважаючи на це, визначення старості даються як би для безстатевих осіб, відомо, що чоловіки і жінки старіють по-різному. Точно так само існують й різні стереотипи у відношенні літніх чоловіків і жінок, і перші більш сприятливі, чим другі. Зауважимо, що стосовно жінок похилого віку існують переважно презирливі і ворожі аттитюди; поширені стереотипи ревнивої, що плете інтриги тещі чи свекрухи; жінки похилого віку звичайно характеризуються як некрасиві, дурні, нездорові, залежні тощо. Та чи інша жінка похилого віку може бути професійно компетентною і мати гарне здоров'я, але коли про неї йде мова укупі з жінками похилого віку в узагальненому виді, їй завжди приписуються риси залежної, що завжди потребує допомоги. Стереотипи у відношенні літніх чоловіків більш м'якше, стриманіше [1,113].

Сьогодні з'являється ряд додаткових несприятливих обставин, що викликають такий ступінь погіршення положення людей похилого віку України. По-перше, зниження віку смертності серед людей похилого віку; по – друге, структурна перебудова економіки призвела до значного скорочення робочих місць серед літніх. Отже, якщо раніш значна частина пенсіонерів продовжувала трудову діяльність, те сьогодні їхні робітничі місця або скорочені, або зайняті іншими, більше

конкурентноздатними людьми. Хоча певна частина людей похилого віку продовжує працювати. Наведемо статистичні дані по Дніпропетровській області щодо економічної активності людей похилого віку та старих залежно від їх статевої належності.

Економічна активність населення за статтю та віковими групами (2003р.) (у відсотках за віковими групами)

Таблиця 1

	50-59 років	60-70 років
<i>Економічно активне населення</i>	<i>14,8</i>	<i>4,7</i>
Жінки	14,7	3,8
Чоловіки	14,9	5,5
<i>Зайняті</i>	<i>15,2</i>	<i>5,1</i>
Жінки	15,4	4,2
Чоловіки	14,9	6,0

Таким чином, серед економічно активного населення Дніпропетровської області частка чоловіків та жінок приблизно однакова. Змінилася мотивація відносно продовження трудової діяльності після виходу на пенсію. Зараз головним мотивом є спроба забезпечити виживання. Раніше основною мотивацією праці виступала матеріальна допомога своїм дітям і онукам, що створювало реальну базу для відчуття своєї значимості і матеріальної незалежності. Сьогодні сімейні ролі осіб похилого віку істотно понижені. Економічна залежність найчастіше ставить їх у положення домашньої прислуги, незалежно від рівня освіти, культурного потенціалу, життєвого досвіду і самооцінки [2,80]. Взагалі жінки на протязі існування радянського суспільства завжди використовувались як вторинна робоча сила, об'єкт економічних інтересів держави. Держава усіма способами захоплювала жінок в суспільне виробництво, керуючись марксистським тезисом, що жіноча емансипація досягається перш за все участю в суспільно-корисній праці. В

умовах післявоєнної розрухи радянська держава була особливо зацікавлена в притоці додаткових трудових ресурсів, а жіночі робочі місця саме й були більш дешевшими та вимагали дисциплінованої праці. В той же час, країна, яка стикнулася з великими людськими втратами в ході війн опинилася перед проблемою катастрофічного спаду населення і, звичайно, перед необхідністю стимулювання народжуваності. Результатом цих протирічливих тенденцій стала політика, підтримуюча сумісництво жінкою виробничої і відтворювальної функцій під прямим контролем і опікуванням державою. Таким чином, були закладені основи гендерного контракту працюючої матері, який формувався в обов'язковій і безальтернативній формі. Виступаючи одночасно як монопольний роботодавець на ринку праці і як регулююча інстанція, яка визначає доступ до соціальних привілеїв, що пов'язані з материнством, держава могла використовувати обидва важелі в залежності від демографічної та економічної кон'юнктури. При цьому основні соціальні гарантії і пільги реалізувалися через участь в суспільному виробництві. Тіньовою стороною гендерного контракту працюючої матері з державою став подвійний тягар виробничого та домашнього навантаження, який жінка тягнула на протязі всього життя, в тому разі і у похилому віці.

Минулий життєвий досвід, придбаний в умовах іншої соціальної системи, у новій соціально-економічній і політичній реальності залишається незатребуваним. Така оцінка сучасних людей похилого віку з боку суспільства часто приводить до кризи адаптації, може породити почуття неповноцінності і думки про дарма прожите життя. Суспільство не здатне сьогодні сприймати осіб похилого віку як свого повноцінних членів, тому невідчутно до проблем, що їх турбують. Їхній соціальний досвід девальвований, економічний потенціал зруйнований. Більшість пенсіонерів по старості найбільшою мірою випробують наслідки зниження рівня життя. Найбільш важке матеріальне становище у віковій групі 71-75 років, коли різко зростає частка самотніх літніх через смерть одного з членів подружжя. Так, ще в 1962 р. у США була звернена увага на

швидке зростання відсотка самотніх і вдових літніх: серед чоловіків ця група збільшувалася з 18,5% у 65-74 р. до 57,8% у 85 років і більше, серед жінок цього ж віку - з 54,6 до 94,9% [3,215].

Не зважаючи на те, що певна частина літніх продовжує трудову діяльність, зауважимо, що пенсія залишається головним джерелом доходу багатьох літніх українців: у цілому по Україні 21,1% громадян назвали пенсію як основне джерело засобів існування [4,143-145]. Фактично, більшість українців літнього чи похилого віку повністю залежать від функціонування державних інституцій чи організацій, пов'язаних з бюджетним фінансуванням. Враховуючи мінімальні доходи, низький рівень життя та його якість, негативні стереотипи з боку суспільства, ейджизм в цілому, не дивно, що за даними моніторингу Інституту соціології НАН України серед людей похилого віку 28,1% зовсім не задоволені життям, скоріше не задоволені своїм життям загалом 36,7%, ускладнилися відповісти 22,1%, скоріше задоволеними виявилися 12,1%, а цілком задоволені лише 1,1% респондентів похилого віку. Таким чином, для літніх та людей похилого віку є характерними низька задоволеність життям, песимістичний соціальний настрій, низький рівень соціального самопочуття.

В цілому, процес адаптації до старості в чоловіків і жінок проходить по-різному. Це обумовлено розходженнями в стилі життя представників обох статей: більш сильною самоідентифікацією чоловіків із професійними соціальними ролями, а жінок — із сімейно-домашніми. При цьому зафіксовано, що якщо жінка свою цінність і життєві успіхи зв'язує з такими соціальними ролями, де акцент робився на красу, привабливість, то усвідомлення старіння сприймається найчастіше як поразка і кінець усієї життєвої кар'єри. У той же час у випадках, коли жінка асоціює себе насамперед з ролями «матері», «дружини», то процес адаптації до старості відбувається менш проблемно. Виявляється, що люди, що ідуть на пенсію за власною волею, рідко мають проблеми з адаптацією. Однак ті, хто вимушений піти на пенсію через досягнення пенсійного віку, як правило, спочатку мають незадоволення, хоча поступово звикають

до нового статусу. Чоловіки більш складніше ніж жінки адаптуються до пенсії. У силу того, що будинок і родина як і раніше займають велику частину робочого часу жінок, імовірно, що вони в меншому ступені вважають пенсію зміною стилю життя, ніж чоловіки.

Отже, соціальні проблеми жінок похилого віку не мають тенденції до мінімізації та потребують як наукового дослідження, так і негайного вирішення з тим, щоб значна група у суспільстві, яка віддала власне здоров'я, енергію, силу суспільстві та державі, винесла тяжкі випробування, пов'язані як з радянським минулим, так і з сьогоденням, почувала себе потрібною.

Література:

1. Краснова О. В. Роль бабушки: Сравнительный анализ // Психология зрелости и старения. - 2000. - № 2 (10). - С. 89- 115.

2. Минигалиева М.Р. Личностные типы и социальные контакты людей позднего возраста // Психология зрелости и старения. - 2000. - №2 (10). - С.75 - 88.

3. Осколкова О. Б. Старение населения в странах Европейского Союза: Проблемы и суждение. — М., 1999. — 261с.

4. Труд и старость в Харькове / Под ред. В.С. Бакирова. — Харьков: Восточноукраинский Фонд социальных исследований, 1999. — 206с.

О.А.Луценко.

Сумський педагогічний університет

Формування гендерної культури засобами освіти

Гендерна культура — сукупність загальнолюдських цінностей у особистісній та суспільній сферах буття та відповідних до них потреб, інтересів і форм діяльності, пов'язаних з процесом відмови від статевих стереотипів та забобонів, що зумовлено усвідомленням нових позитивних

соціально-культурних ролей, які спираються на ідеї рівноправ'я та партнерства між чоловіком та жінкою.

Система освіти повинна відігравати одну з найважливіших ролей в процесі відмови від різних стереотипів та забобонів, а також визнанням плюралістичності образу мислення та стилю життя при дотримуванні універсальних прав та свобод людини. В умовах побудови демократичного суспільства величезне значення має підготовка майбутнього покоління до позитивних соціально-культурних ролей. Формування гендерної культури сучасної молоді пов'язане також з розвитком рефлексії та соціальної відповідальності людини, пов'язане з громадянською освітою.

Проблеми гендерних студій вже постали перед вітчизняною науковою спільнотою, однак вони у порівнянні із західним світом, зокрема Західною Європою та США, вирішуються вкрай повільно.

Серед піонерів в області гендерної освіти Харківський гендерний Центр та Одеський Науковий центр Жіночих досліджень, який довгий час очолювала Л.О.Смоляр, авторка визначних наукових праць з гендерної історії та історії жіночого руху. З 1994 р. вона викладала спецкурс "Проблеми жіночого руху в Україні".

Широке викладання курсів в Україні ведеться з 1996-1997 навчального року. Для цього створюється вітчизняна науково-методологічна база, на жаль переважно з приватної ініціативи. Гендерні наукові центри стали інформаційними і науковими осередками, де на базі гендерних лабораторій поряд з пошуками та розробкою суттєво нового знання відбувалось становлення та розвиток гендерної освіти.

Серед осередків, що активно впроваджували гендерну проблематику в навчальний процес можна назвати Харківський Центр жіночих досліджень при Національній юридичній академії України ім. Ярослава Мудрого, очолюваний О.М.Рудневою, Київський Центр Гендерних студій, що діє при Інституті української літератури НАНу (Н.Зборовська, Т.Гундорова), Центр Гендерних досліджень при Києво-

Могілянській академії (В.Агеєва), Інститут Гендерних досліджень КНУ (М.Скорик), Освітній Гендерний Центр (І.Лебединська), Львівський науково-дослідний гендерний центр (О.Кісь, Л.Гентош, О.Маланчук-Рибак), Сумський гендерний центр (О.Луценко) тощо.

Протягом останнього часу в країні сформувались ряд наукових гендерних шкіл, зокрема в сфері філософії та літератури (Харків, Київ, Бердянськ, Сімферополь тощо), що свідчить про швидкість розповсюдження гендерних знань на Україні. Освітня програма гендерних центрів, що започатковані в останні роки в Вінниці, Тернополі та інших містах України (за підрахунками Л.О.Смоляр їх кількість сягає 22) ставить за мету: впровадження гендерної проблематики в учбовий процес, розробку програм спецкурсів та методичних рекомендацій з Women's Studies, організація досліджень та підготовка учбових та методичних посібників з гендерних досліджень, читання лекцій з гендерної проблематики в вузах міст та для громадськості міста.

Метою цієї діяльності була просвіта молоді та підготовка учбових програм для системи освіти відповідно до рекомендацій постанови Верховної Ради України від 12.07.1995 р., що передбачало запровадження гендерної тематики у "навчальні програми, посібники, методичні рекомендації для вузів, технікумів і шкіл".

Розвиток більшості навчальних програм гендерних курсів, що були видані, був підтриманий Департаментом вищої освіти Міністерства освіти і науки України за програмою Міжнародного фонду „Відродження” – „Підтримка вищої освіти в Україні” – розвиток та впровадження нових навчальних курсів із соціально-гуманітарних дисциплін” та програмою „Гендерна освіта в Україні”, що підтримувалася проектом „Сприяння гендерної рівності” ПРООН. В цей час видаються навчально-методичні посібники, що підсумовують викладацький та дослідницький досвід Гендерних центрів по вивченню та розповсюдженню в системі освіти гендерного знання [3; 18]

В визначений період відбулось помітне зближення вузівської та академічної науки в напрямку розвитку гендерних досліджень та підготовки кадрів для читання спецкурсів Школи з гендерних досліджень, які проходили в Україні з 1997 року. можна розглядати як модель нової освіти, що з'явилась в цей час. Уперше на Україні Міжнародні Гендерні школи були започатковані в Форосі при підтримці фондів "Відродження" та "МакКартур". Під час роботи шкіл були вироблені рекомендації відносно наукових досліджень і вдосконалення викладання гендерних проблем в навчальних закладах України.

Міжнародні гендерні школи стали своєрідним дослідницьким полем науково-освітніх інновацій, де були опробувані різні моделі – як за складом учасниць і учасників, так і за принципом будування навчальних програм. Їх визначають іноді [6] як модель "змішаного" типу, "спеціалізована" і "тематична" моделі.

Українські міжнародні школи, які проводились і проводяться на Форосі вже шостий рік, працюють в основному за "тематичною" моделлю. За проблемним критерієм побудований і відбір учасників шкіл. Якщо російські школи в значній мірі були орієнтовані не тільки на аналіз, але і на пошук шляхів вирішення реальних соціальних проблем жінок і чоловіків в російському суспільстві, Фороські школи прагнуть працювати в більш широкому регіональному просторі, орієнтуючись на проблеми СНГ та обговорюючи сучасні теоретичні та методологічні проблеми гендерних досліджень. Учасники шкіл розглядають їх як місце отримання професійної підготовки.

2001 рік можна вважати початком нового етапу в становленні гендерної освіти в Україні. Робляться перші спроби зробити підсумки гендерної освіти, узагальнити досвід ведення гендерних курсів в навчальні програми і проблеми викладання їх в українських вузах. Так, ці питання обговорювалися на Міжнародній науково-практичній зимовій школі "Гендерна педагогіка – шляхи трансформації освіти або новий погляд на розвиток сталого світу", що проходила у Львові в січні 2002 р.,

конференції "Гендерне виховання та освіта", що в рамках проекту ПРООН підтримки вищої освіти, проходила в Києві в 2001 р. В травні 2002 р. в м. Миколаєві проведено Першу Всеукраїнську конференцію "Гендерні та жіночі університетські курси у вітчизняній вищій школі: сучасний стан та перспективи". Тоді ж був виданий перший міжвузівський збірник авторських навчальних програм. [1] Проблеми гендерного виховання у вищій школі (м. Миколаїв) та специфічні проблеми жінки-викладача в системі вищої школи (м. Одеса) стали предметом розгляду на всеукраїнських семінарах 2003 р. та інших конференціях, що проходять тепер щорічно в країні.

З 2002 р. процес гендерної освіти набув нові якісні характеристики. Значно виросла кількість студентів, які вивчають основи гендерної теорії. В 2002 р. започатковані Всеукраїнські конкурси студентських та аспірантських наукових робіт з гендерної проблематики. Це надало новий імпульс участі студентської молоді в гендерних дослідженнях та вивченню гендерних відносин та гендерної політики в Україні. Гендерна проблематика активно впроваджується в курсові та дипломні проекти студентів. Наукові гендерні студії стають постійним явищем в середовищі студентської молоді багатьох областей країни (наприклад, щорічні мідвузівські студентські гендерні студії в Сумській області).

З початку сторіччя гендерна освіта почала активніше проваджуватись в систему середньої освіти. Певне значення мають щорічні всеукраїнські конкурси «Дівочий світ», присвячені ролі дівчат та молодих жінок в українському суспільстві, запроваджені Харківським Центром жіночих досліджень, програма Уповноваженої освіти (керівник О. Сулова) також скеровує свої зусилля на формуванні шляхом проведення тренінгових програм гендерночутливої свідомості у молоді. Цільовою групою пілотних проектів спрямованих на подолання стереотипів та упереджень у стосунках між чоловіком та жінкою стають хлопці та дівчата професійно-технічних закладів (проект Київського центру „Благодійність”).

В загальній постановці проблеми гендерної освіти виокремлюємо проблему освітніх гендерних програм просвітительського характеру та проблему гендерної освіти в смислі підготовки наукових та викладацьких кадрів за спеціальністю гендерні дослідження.

Протягом 2000-2002 рр. в Києві пройшли ряд Всеукраїнських міждисциплінарних семінарів, які почасти вирішували другу проблему. Вони мали назву "Методичне забезпечення гендерної освіти: концепція і структура". В 2002 року пройшли Всеукраїнські семінар-класи на базі НТТУ в Києві "Новітні інформаційні та комунікаційні технології. Їх використання для розповсюдження та обміну інформацією з гендерної проблематики".

Отже, "Gender Studies" поступово стають інтегративною частиною освітніх структур в нашій країні.

Однак, в гендерній освіті є проблеми, які поки що можна вважати загальними проблемами для України. На шляху введення гендерних курсів у вузах України соціально-економічні, інформаційні, кадрові, методологічні, світоглядні, психологічні та ін. перешкоди. Це і відсутність матеріальних і моральних стимулів для розробки і впровадження нових тем і курсів з гендерної проблематики, і гостра нестача чи відсутність публікацій конкретних наукових досліджень, і надмірна централізація і бюрократизація вищої освіти (держстандарт і проблема введення нових спеціальностей і спеціалізацій), і відсутність узагальнюючих праць з теорії і методології гендерних досліджень (підручників, посібників, збірників), і недооцінка значення гендерної проблематики для сьогодення тощо.

Найбільшим недоліком в гендерному освітньому русі є те, що воно не стало елементом державної політики, що і обумовлює виникання ряду крупних проблем як в теоретичному, так і в прикладному аспектах. Гендерне освітнє поле дуже слабо структуроване за напрямками і за відсутністю системного підходу носить локальний розрізнений характер. Саме тому розповсюдження гендерного знання, яке почалось в Україні, на

жаль, не розподіляється рівномірно, а успіх його великою мірою залежить від зусиль окремих людей, що торують шлях даному напрямку. Гендерні спільноти в „перспективних” регіонах асоціюються з окремими ініціативними іменами.

Зберігає цінність спостереження, що більшість „практик викладання „гендерних програм” в пострадянських університетах (як би за аналогією із Заходом) виникає „знизу”, при компромісних формах відносин з університетським начальством”. [2; 81]

Більшість регіонів йдуть по шляху, визначеному офіційними навчальними стандартами. Саме тому системність гендерної освіти, його інституціалізація повинна формуватись не тільки за рахунок введення окремих курсів з гендерної проблематики в навчальні стандарти вузів, скільки за рахунок включення гендерної методології у всі можливі дисципліни гуманітарного циклу.

Коли сьогодні ми *ставимо питання про гендерну освіту в ракурсі сталого розвитку суспільства*, необхідно враховувати, що це в першу чергу освіта громадянська. Це рефлексія над собою, в середині себе, в середині своєї професійної спільноти.

Гендерна освіта, на думку деяких спеціалістів, це – відкрита система, в якій встановлюються відносини, які М.Бахтін визначив як „я –для себе”, „інший - для мене”, „я – для іншого”. Можна казати, таким чином, про те, що показником успішності гендерної освіти виступає перехід до нового якісного стану, в гендерну освіченість, яка з’явилась в результаті активної творчості і відповідальності. [5; 48] Важливим практичним аспектом деконструкції гендерних стереотипів є навчання дівчат-студенток виявляти себе не через Іншого – чоловіка, батька, коханого, авторитет викладача або начальника, але через конструювання власної індивідуальності. Цей підхід може виявитись важливим і для юнаків, що відстоюють та стверджують позицію, не канонізовану „авторитетом більшості”. [4; 90]

Підсумовуючи, зазначимо, що в цілому гендерний підхід в системі вищої освіти зорієнтований на формування та

утвердження політики рівних, не залежних від статі, можливостей самореалізації в різних сферах соціального життя. Тому головна мета гендерної освіти – сприяти усвідомленню студентами сутності гендерних проблем, розвитку гендерної свідомості, вільної від статево-рольових стереотипів, які заважають особистісній самореалізації.

Література:

1. Гендерні і жіночі курси у вищих навчальних закладах України. Програми курсів. – Миколаїв, 2002. – 59 с.
2. Жеребкіна І. О статусе гендерных исследований: взгляд культуролога //Высшее образование в России. – 2001. - №2. – С.75-85.
3. Маланчук-Рибак Оксана. Історичний і соціокультурний аспекти у жіночих студіях. Програми спецкурсів. – Львів, 1999. – 29 с.
4. Суковатая В. Учимся демократии //Высшее образование в России. – 2001. - №2. – С.86-95.
5. Фофанова К.В. Гендерное образование в зеркале рефлексивности //Гендерное образование в системе высшей и средней школы: состояние и перспективы: Материалы международной научно-практической конференции, Иваново, 24-25 июня 2003 г. – Иваново: Иван.гос.ун-т, 2003. – С.46-51.
6. Хоткина Зоя. Летние школы по гендерным исследованиям в России 1990-х годов как модель образования //Пол. Гендер. Культура: Немецкие и русские исследования. Сб. ст. / Под редакцией Элизабет Шоре и Каролин Хайдер. Вып.2. - М.: РГГУ, 2000. – С.249-258.

Пошуки нових форм сімейності у постсучасному суспільстві

Сім'я є беззаперечною загальнолюдською цінністю, транслятором культурної спадщини, етничних норм і традицій, значення яких у сучасних умовах зростає не тільки для кожної окремої особистості, але й для суспільства в цілому.

Ситуація у сучасному світі, процеси глобалізації та інформатизації, руйнування духовно-моральних норм і принципів викликають глибокі зміни у сім'ї, її соціальних функціях і ролях. В усьому світі змінюються принципи внутрішньосімейної взаємодії та внутрішньосімейних відносин. На зміну тисячолітньому принципу «людина для сім'ї» приходять діаметрально протилежний – «сім'я для людини». Поруч з традиційними функціями сім'ї – продовження роду, організації побуту, ведення домашнього господарства, формування і задоволення духовних потреб, з'являються і стверджують себе нові функції, серед яких впевнено увійшла в життя функція психологічного сховища, розрядки від стресів і перенапружень, моральної підтримки і стабільності.

Зміни функціональних кордонів сучасної сім'ї зумовлені цілою низкою обставин економічного і культурного характеру. Соціологи називають серед них:

- зростання економічної незалежності жінок та їх активне включення в трудову діяльність (а це викликає прагнення жінок до більшої самостійності, перегляду традиційної структури родинних взаємин, до змін традиційних функцій сім'ї, рівноправ'я з чоловіками у прийнятті рішень, у контролі над видатками та майном сім'ї тощо);

- утворення двох центрів життя — праці й дому (раніше професійна діяльність і домашнє господарство існували в єдності, в межах однієї сім'ї);

- еволюція поглядів на сексуальну мораль (або сексуальна революція з послабленням соціального контролю, зростанням анонімності сексуальної поведінки, збереженням секретності позашлюбних зв'язків, діяльністю широкої мережі засобів масової інформації, які проголошують вільне статеве кохання ледве не основним мірилом рівня цивілізованості сучасних чоловіків і жінок, зміною загального ставлення суспільства до сексуальної поведінки з пом'якшенням традиційних уявлень про дозволене і недозволене тощо);

- винахід надійних контрацептивних засобів (вперше в історії людства за допомогою таких засобів вдалося відокремити сексуальність від зачаття) [1,177-178; 5, 215].

Ці та інші причини викликали появу різного роду тенденцій розвитку сучасної сім'ї, які нині широко поширені і в розвинених західних, і в посткомуністичних країнах. До них належать: зростання розлучень (абсолютне і відносне), зростання кількості неповних сімей і дітей, народжених поза шлюбом, зменшення середньої тривалості шлюбу; пізніший час вступу в шлюб, спільне життя подружніх пар без оформлення шлюбу; зменшення розмірів сім'ї і народжуваності дітей з наступним постарінням населення та навіть його депопуляцією, збільшення кількості одиноких людей, які не беруть шлюбу, зменшення кількості повторних шлюбів тощо [4, 422].

Ці тенденції властиві і для розвитку сучасної сім'ї в Україні. Однак специфіка сімейних взаємин у нашій країні полягає в тому, що вони надзвичайно тісно пов'язані із загальним кризовим станом українського суспільства і, насамперед, — з низкою матеріальних проблем, суть яких можна висловити дуже коротко: боротьба родин за виживання в кризовому соціумі.

Німецький соціолог Р.Зідер вважає, що втрата економічного значення сім'ї (коли всі її члени спільно працювали на власному клаптику землі чи на виробництві якогось продукту або товару) призвела до того, що підставою шлюбу поступово стала інтимна сфера. Засобом з'єднання в сім'ю стають вже не так економічні передумови, як чинник

кохання, «потреби в емоційній захищеності, сексуальному щасті, спілкуванні у подружньому житті» [2, 190]. Нині сім'я і шлюб орієнтуються переважно на емоційні стосунки та інтереси. Відбувається подальша приватизація життя людей та ізоляція сім'ї від суспільства, заснована на еволюції традиційних цінностей (обов'язок поступається місцем сучасним індивідуалістичним цінностям або вартостям самореалізації і самоствердження). Більшість сучасної молоді розвинутих країн вважає основною цінністю будь-яких парних взаємин любов, визнання і розуміння; на перший план висувається партнерство.

Майже всі західні дослідники погоджуються, що з усіх традиційних засад побудови сім'ї та її ролі в суспільстві нині збереглася тільки одна — турбота про нащадків. Лише у ставленні до дітей та їх соціалізації (тобто підготовці до вступу в доросле соціальне життя) на Заході ще зберігається значення родини як соціального інституту. Сім'я має переважаючу орієнтацію на дитину і, що найважливіше, усвідомлення цієї орієнтації. Історико-культурні дослідження засвідчують, що зі зростанням темпів індустріалізації тієї чи тієї країни з дитиною пов'язують більшою мірою психологічні, аніж матеріальні цінності. Одночасно змінюються й рольові позиції батьків: на зміну піклуванню про матеріальне забезпечення дитини приходить нова потреба: можливість розкриття себе в дитині.

Отже, і в нашій, і в інших країнах сьогодні відбуваються схожі процеси еволюції сім'ї та її місця й ролі в суспільстві. Ця подібність зумовлена переходом посткомуністичних країн від тоталітарних до демократичних форм соціально-політичного устрою, від «закритого» до «відкритого» типу суспільства. Сім'я дедалі більше незалежнюється від держави і суспільства в цілому. Ставлення держави до сім'ї поступово перестає бути суто споживацьким та інструменталістським. Держава позбувається функцій контролю і застосування каральних санкцій щодо родин та їхніх членів, насамперед підлітків і неповнолітніх. На перший план виходить забезпечення державою сприятливих умов для утворення та існування родин, особливо молодих, і відображення цих

процесів у державній сімейній політиці (відповідному законодавстві та конкретних заходах, як-от пільгове кредитування, пайова допомога у будівництві житла, випуск спеціальних груп недорогих товарів для молодих сімей та їхніх дітей тощо).

Отже, в середовищі західних соціологів переважають думки щодо кризи і загибелі сім'ї. Багато з них вважає, що сім'я досягла стану глибокого розкладу і що цей процес є незворотним. Однак Н.Смелзер зазначає, що серед західних дослідників є чимало таких, котрі, не закриваючи очі на певні негативні тенденції, висловлюють оптимістичніші сподівання. Вони, як зазначає Н.Смелзер, позитивно ставляться до розпаду нуклеарної родини та очікують, що виникатимуть нові форми сім'ї і шлюбу, які сприятимуть створенню відповіднішого середовища і збільшенню можливостей самовияву і самовиразу всіх членів сім'ї [4, 423]. Інші соціологи вказують на вже існуючі нові форми сім'ї, що здаються незвичними і навіть шокуючими, але набувають дедалі більшого поширення у західному світі: шлюбні контракти на певний відтинок часу, шлюб із трирічним випробувальним терміном (без народження дітей), груповий шлюб, полігінія, «серійна моногамія» (тобто багаторазовий вступ у шлюб), «консенсуальний шлюб» (тобто шлюб за згодою сторін, але без його реєстрації), «візитні союзи» (тобто роздільне проживання подружжя із зустрічами на короткий час — час нанесення візиту), шлюб між особами однієї статі, сімейне життя в комуні (на кшталт ізраїльських кібутців або сімейних комун в американському суспільстві).

Українські соціологи також не схильні надто драматизувати стан сучасної сім'ї і розглядати її майбутнє лише у похмурій перспективі. Вони, звичайно, як і їхні західні колеги, стурбовані наростанням негативних тенденцій і явищ у становищі сім'ї та внутрішньородинних стосунках, багато в чому зумовлених кризовим станом українського суспільства. Проте і вони зазначають появу позитивних змін, як-от розширення свободи вибору для чоловіків і жінок, утвердження рівності становища і взаємин, зростання рівноправ'я в родинях, більші

можливості контактів між поколіннями, загалом більша орієнтація на сім'ю. На думку О.М.Балакіревої та інших вітчизняних соціологів, численні опитування свідчать про те, що дедалі більша кількість людей в нашому суспільстві розглядає сім'ю як вищу цінність. Нинішні зміни відбуваються під знаком повернення цінностей родини як твердині виживання і добробуту. Дослідження життєвих орієнтацій населення країни протягом останніх років засвідчують доволі сталу тенденцію до пріоритету цінності сім'ї серед основних сфер життя. Для більшості людей на перше місце виходить турбота про забезпечення «нормального рівня життя для себе та своєї родини» [3, 28]. Звідси й оптимістичні прогнози частини соціологів щодо розвитку сім'ї в XXI столітті як вільного союзу, заснованого на коханні, співробітництві, спільному веденні домашнього господарства й вихованні дітей.

Таким чином, сім'я як одна з найстаріших біосоціальних спільнот нині зазнає величезних змін. Ці зміни мають глобальний універсальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм родинного життя і шлюбу. Однак це не означає загибелі сім'ї як такої: нові часи відкривають нові, незнані раніше обрії у стосунках чоловіка, жінки і дитини. Людина постіндустріального суспільства у процесі свого життя, мабуть, частіше і в більшій кількості, ніж раніше, буде змінювати різні життєві моделі, приймати важливі життєві рішення у відповідності з особистою думкою, а не універсально діючими нормами або груповим тиском.

Література

1. Гіденс Ентоні. Соціологія / Пер з англ. В.Шовкун, А.Олійник. – К.: Основи, 1999.
2. Зидер Р. Социальная история семьи в Западной и Центральной Европе (конец XIII-XX вв.). – М.: Владос, 1997.
3. Про становище сімей в Україні. – К.: НВФ «Студцентр», 1999.
4. Смелзер Н. Социология: пер. с англ. – М.: Феникс, 1994.

5. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій. - Львів: Кальварія, 2003.

Іванова Т.В., Малюх А. О.

Сумський державний університет

Відношення молоді до різних форм насильства

Гармонійний розвиток особистості може відбутись тільки за умови створення соціального середовища, яке, по-перше, дає індивіду механізми та інструменти для розвитку, по-друге, не створює перешкод для формування особи. Таким чином, в будь-якому середовищі ми можемо виокремити дві відносно незалежні константи. З одного боку, тільки різноманітне, інформаційно збагачене середовище може дати шанс для формування особистості. З іншого боку, велике значення набувають форми та механізми, за допомогою яких передаються виховні впливи, особливості відношення до особистості як до самоцінної структури тощо. В результаті навіть при інформаційно збагаченому середовищі ми можемо не одержати повноцінно розвинену особистість у випадку, коли до неї існує відношення як до об'єкту, який підлягає насильницькій соціалізації. В зв'язку з цим слід розглянути проблему насильства, що існує і в нашому суспільстві, і яке впливає на різноманітні сторони життя людини. Існує досить багато визначень насильства та підходів до його аналізу. В даному випадку розглянемо робоче визначення насильства, яке ми використовували при створенні опитувальної методики.

Насилля ми розуміємо як засіб нав'язування власної точки зору, поведінки та системи цінностей іншій людині. Інша людина розглядається при цьому як об'єкт впливу, що не має можливостей для вияву власної точки зору, емоцій, потреб тощо. Саме ознака "об'єкту", яким виступає інша людина, над якою проводяться насильницькі дії, на наш погляд є головним при розумінні насильства. Зрозуміло, що об'єкт не може мати

власної точки зору чи власних бажань, тому що він не має головної особливості, що відрізняє його від суб'єкта – власної активності. Як кінцевий логічний висновок – над об'єктом можна робити будь-які маніпуляції, змінювати його та перевиховувати. Таким чином породжується насильство.

Вищеописане насильство ми відрізняємо від насильства агресивного, садистського, коли людина, що створює насильницькі дії, знаходиться у певному психічному розладі або відчуває насолоду, завдаючи болю іншій людині.

В нашому випадку поняття насильства більше має відношення до повсякденних форм буття. Наприклад, батьки можуть бити дитину, не переймаючись тим, що їй боляче або соромно. Вони розглядають дитину як власність, що потребує вдосконалення за допомогою побиття.

Виходячи з вищеописаного поняття насильства були виділені сфери, в яких може відбуватися насильство. Зокрема, насильство може бути фізичним і мати форму завдання фізичної шкоди іншій людині. Крім того, насильство може бути психологічним і проявлятися в нав'язуванні власної точки зору іншій людині, в існуванні жорстко закріплених форм “правильної” та “неправильної” поведінки, коли все, що є неправильним, підлягає безумовному засудженню.

Насильство, крім того, може бути описане з боку об'єктів впливу: до членів своєї родини, до інших людей, до молодших за віком, до однолітків та до старших за віком.

Таким чином, виходячи з описаного поняття насильства була створена соціологічна анкета. В дослідженні прийняло участь 80 осіб у віці 18-23 роки, 40 дівчат та 40 хлопців. Переважним чином це були студенти молодших курсів Сумського державного університету. Частина з опитаних була студентами інших навчальних закладів.

Перш за все, розглянемо особливості фізичного насильства, з якими стикались опитані студенти. З відкритим фізичним насиллям по відношенню до себе зустрічались 45% дівчат та 72,5% юнаків. При цьому, дівчат найчастіше били родичі (27,5%), інколи це були однолітки та інші дорослі (по

7,5%). Хлопців частіше били і інші дорослі (37,5%), потім йшли однолітки (27,5%) та родичі (22,5%). Слід зазначити, що опитана вибірка відноситься до середнього класу. Незважаючи на це, ми бачимо, що фізичне насильство є досить розповсюдженим в даній соціальній групі.

Особливості виховання в дитинстві, безумовно, впливають на орієнтації молоді щодо виховання власних дітей. 12,5% дівчат та 32,5% юнаків вважають, що дітей слід виховувати в стилі покарання для того, щоб з них виростити гарних людей. Існує деяка різниця в оцінці поведінки неслухняних дітей респондентів різної статі. Перш за все, 45% юнаків та дівчат вважають неслухняність дитини результатом неправильного виховання, 30% дівчат та 27,5% юнаків оцінюють неслухняність як прояв особливого характеру. Крім того, юнаки схильні оцінювати неслухняність як вікові прояви – 27,5%, дівчата – як ситуативні емоційні порушення – 12,5%.

В анкеті було ще одне запитання про те, чи знають респонденти сім'ї, в яких чоловік б'є жінку. Щоб зняти можливість небажання відповісти, спеціально підкреслювалось, що це не обов'язково може бути власна сім'я або родина добрих знайомих. 60% дівчат та 62,5% юнаків відповіли, що вони знають подібні сім'ї. При цьому оцінка даної ситуації відрізнялась у представників різної статі. 60% дівчат вважали, що бити може жорстока людина, яка є садистом за своєю сутністю. Подібну точку зору підтримали тільки 25% юнаків, 50% зауважили, що відносини в іншій сім'ї зрозуміти важко. Це висловлювання насторожує – нейтральне відношення до фізичного насильства, на нашу думку, в певний час та за певних умов може стати підґрунтям для розвитку форм насильницької поведінки.

Ще більш розповсюдженими є ситуації сварок в родині. 57,5% дівчат та 67,5% хлопців відповіли, що їхні батьки сваряться та ображають один одного. При цьому, частіше це робив батько (по 30% у дівчат та хлопців). Мати була ініціатором сварок у відповідях дівчат в 20% ситуацій, у відповідях хлопців - в 27,5% ситуацій. Різниця у відповідях,

можливо, пояснюється феноменом ідентифікації, коли дівчата агресивну поведінку матері такою не вважали, вбачаючи в її прояві інші причини.

В опитувальнику були сформульовані запитання, які оцінювали відношення респондентів до деяких проявів психологічного насильства. Зокрема, був взятий аспект виходу людини за межі соціальних ролей. У кожній статі є типові ролі, наприклад, для жінки – це мати, дружина, для чоловіка – захисник, хазяїн. Зрозуміло, що будь-яка людина має право на власну самореалізацію і тому ми не маємо право засуджувати тих, чия поведінка не є типовою для представників власної статі. Тому психологічне засудження таких людей є кроком до певних поведінкових реакцій.

Розглянемо деякі результати вивчення схильності до психологічного насильства. Зокрема, респонденти оцінювали наступні ситуації. Перша – оцінка поведінки жінки у віці за п'ятдесят, що не хоче обмежитись тільки соціальним стереотипом “бабусі”, а хотіла б продовжувати вести активне соціальне, професійне та особисте життя. Подібну поведінку негативно оцінили 12,5% дівчат та 32,5% юнаків. Друга ситуація – жінка зробила успішну кар'єру, але не має власної сім'ї. Негативно оцінили подібну ситуацію 22,5% дівчат та 25% юнаків. Ситуація третя – відношення до знайомого, про гомосексуальну орієнтацію якого несподіванно дізнались респонденти. 55% дівчат та 22,5% юнаків зазначили, що їхнє відношення до такої людини залишиться незмінним. Всі інші відзначили різні рівні негативного відношення до даного факту, включаючи повний розрив відносин. Ситуація четверта – чоловік активно займається традиційно жіночою хатньою роботою. Неправильною таку ситуацію вважають 5% дівчат та 22,5% юнаків. Ситуація п'ята, в якій описаний варіант сім'ї зі зверненим розподілом ролей: жінка заробляє гроші, а чоловік веде дім та виховує дітей. Негативно таку сім'ю оцінили 25% дівчат та 32,5% юнаків.

Таким чином, в даному повідомленні описане відношення осіб молодого віку до різних форм насильства. Респонденти в

своєму житті неодноразово стикались з різними проявами насильства. Майже половина дівчат та дві третини хлопців самі були об'єктами фізичного насильства, переважним чином, з боку батьків. Слід зазначити, що приблизно третина опитаних також орієнтована на модель насильницької взаємодії при вихованні власних дітей.

Досить часто наші респонденти стикаються з випадками агресивного відношення людей один до одного. Це, насамперед, сварки між батьками. Крім того, респонденти бачили або знають про випадки фізичного насилля в інших сім'ях.

Особливої уваги заслуговує так зване психологічне насильство, коли людині намагаються нав'язати власну точку зору. Результати дослідження, по-перше, показали, що дівчата є більш толерантними в оцінці поведінки інших людей. По-друге, схильність до психологічного тиску виявилась приблизно у 25% респондентів.

Нечаєв О.С.

Сумський Державний Університет

Гендерные стереотипы

Стереотипы массового сознания являются мощнейшим барьером в установлении гендерного равенства. Социальный стереотип можно определить как схематичный, стандартизованный образ или представление о социальном явлении или объекте, обычно эмоционально окрашенные и обладающие большой устойчивостью. Разновидностью социальных стереотипов являются гендерные стереотипы - внутренние установки в отношении места мужчин и женщин в обществе, их функций и социальных задач.

Особенность стереотипов такова, что они настолько прочно проникают в подсознание, что их очень трудно не только преодолеть, но и осознать вообще.

Можно выделить следующие основные гендерные стереотипы, существующие в массовом сознании.

Стереотип №1 - "Дело женщины - домашнее хозяйство и воспитание детей". Так называемая теория трех К. Ницше (Удел женщины - дети, кухня и церковь). Характерным признаком высказываний политических теоретиков прошлого является достаточно негативная оценка способности женщин мыслить в интересах всеобщего добра и общественного блага. Чрезвычайно удобная и излюбленная позиция подавляющего большинства современных мужчин. Данный стереотип настолько прочно проник в мужское сознание, что женщины, которые пытаются реализоваться в общественной работе или бизнесе, постоянно сталкиваются с давлением. Необходимо иметь много сил, чтобы преодолевать колкие замечания, ехидные взгляды и откровенное противодействие коллег-мужчин. Мужчины продолжают упорно цепляться за патриархальные отношения и доминировать на всех позициях.

Стереотип №2 - "Принятие решений - мужское дело". Несмотря на то, что женщины составляют большую часть населения, они по-прежнему остаются отстраненными от процесса принятия решений. На сегодняшний день женщины всего составляет всего 4 % парламентариев. Тут Украина оказалась позади Казахстана, где количество женщин-парламентариев 10%. Среди губернаторов женщин нет вообще. И так, мужчины принимают решения, а женщины вынуждены принимать их последствия. Справедливо ли это? Законы Хаммурапи, принятые царем Вавилона в 18 веке до нашей эры гласили: "Женщина должна постоянно находиться в зависимости от своих мужчин вследствие собственной глупости: отца в детстве, мужа в зрелости и сына в старости". Сколько веков прошло, а как мало изменилось! Даже сегодня социальные отношения между людьми разного пола (мужчинами и женщинами) имеют властный характер и реализуются в обществе через систему институтов власти, совокупность которых определяется понятием "патриархат": типа отношений, в которых мужчины занимают доминирующую позицию, а интересы женщин подчиняются интересам мужчин.

Стереотип №3 - "Женщина без мужчины - неполноценный член общества". Очень прочно укоренившийся стереотип.

"Порядочная женщина должна выйти замуж, родить детей и быть такой как все". Отсюда следует, что если женщина разведена или свободна, ее порядочность автоматически ставится под сомнение. Мы забываем о том, что судьба каждого человека уникальна и неповторима и любой человек сам по себе является самодостаточной личностью.

Стереотип №4 - "Мужчина во всех отношениях сильнее и приспособленнее женщины". Однако жестокие реалии 20-го века доказали обратное. Войны, голод и революции показали, что женщины оказались выносливее мужчин. Они выживали при таких кровопотерях, при которых мужчины неминуемо умирали. В блокадном Ленинграде выжило больше женщин, чем мужчин. И сегодня женский век длиннее, женщины реже страдают от сердечно-сосудистых заболеваний, реже болеют раком, успешнее сопротивляются неблагоприятным экологическим факторам. На самом деле психологически мужчины - существа более ранимые, чем женщины. Одиночество мужчин более глобально, чем женское. В одиночестве женщину могут утешить дети, семья, необходимость заботиться о ком-то. Мужчина же может почувствовать себя одиноким неожиданно и резко безо всяких на то причин. Это экзистенциальное одиночество, от которого ничто и никто не спасает.

Стереотип №5 - "Бабы - дуры и так далее" "Все мужики - гады и так далее". Подобный стереотип присущ в равной мере, как мужчинам, так и женщинам. Из поколения в поколение передается ненависть к противоположному полу. Мужчины подсознательно боятся женщин, женщины мужчин. В каждом из нас борются 2 начала. С одной стороны в нас заложено влечение друг к другу, а с другой стороны страх друг перед другом. Чтобы заглушить свой страх перед женщиной, мужчина пытается ее запугать. Сначала он ее обесценивает, убеждая себя, что она ничего для него не значит. Для этого иногда применяется и физическая сила. Вот вам корни домашнего насилия.

Стереотип №6 - "Все они одинаковые". Однажды или несколько раз столкнувшись с чьим-то неадекватным поведением, мы

делаем выводы относительно всего противоположного пола - половины человечества. Индивид противоположного пола предстает перед нами уже не как уникальная личность, обладающая собственным своеобразием, а как определенное схематизированное существо, запрограммированное на реакции только конкретного рода.

Таким образом, можно с достаточной уверенностью утверждать, что гендерное поведение и гендерные отношения определяются, прежде всего, схематизированным, стереотипным восприятием реальности, в которой действуют и взаимодействуют женщина и мужчина. Гендерные стереотипы, в данном случае, выполняют несколько функций:

- закрепление существующего разделения гендерных ролей;
- сохранение субъектов взаимодействия (мужчину и женщину), от своеобразного "культурного шока", связанного с необходимостью принципиального изменения мировоззрения и поведения; обеспечение "веером поведенческих гендерных моделей".

Следует подчеркнуть, что носителями гендерных стереотипов являются оба субъекта взаимодействия — как мужчины, так и женщины, при этом каждый из субъектов демонстрирует определенную парадоксальность поведения, не вполне согласующуюся с признаками его пола.

Парадоксальность поведения мужчин состоит в следующем. История развития человечества в целом показывает, что мужчины часто являются носителями новых идей и ценностей и активно изменяют существующий порядок вещей. В случае взаимоотношений с женщинами мужчины, в своей массе, предстают как последовательные консерваторы, активно противящиеся любым проявлением женской доминантности и независимости.

Парадоксальность поведения женщин проявляется в достаточно активном нежелании поддержать изменение существующих стереотипов. Исследования показывают, что женщины с большим негативизмом относятся к своим представительницам, демонстрирующим варианты слома

стереотипов и провозглашающих идеи гендерного равенства. Кроме того, женщины, по крайней мере, в сфере семейных отношений, уже давно являются доминирующим полом, принимая решения о распределении бюджета, воспитании детей, нередко принося и больший доход в семью. В то же время женщины остаются активными сторонниками женской вторичности, подчиненности в семейных отношениях, своими действиями способствуя закреплению гендерных стереотипов.

Таким образом, изменение гендерных стереотипов является достаточно сложным процессом, связанным не только с изменением сознания носителей данного стереотипа – мужчин и женщин. Изменения устоявшихся представлений должно быть связано с глубинным переструктурированием всей системы социальных отношений.

Кривопишина Е.А.

Сумський Державний Університет

Психологические концепции творчества в контексте гендерного анализа

Творчество как большинство сложных по своей природе явлений не имеет однозначных определений; наиболее распространенное базируется на новизне и степени значимости результата творческой деятельности. Основные подходы к творчеству концентрируются на его главных взаимосвязанных сторонах: результате, процессе, социальном контексте творческой деятельности и личностных особенностях творчества.

В первом подходе в творчестве изучается результат, продукт через три его основные характеристики: количество, качество и значимость. Их оценка проводится экспертами и зависит не только от их индивидуальных вкусов и суждений, но и от того, что принято в данный исторический период и в данной культуре считать значимым. Никем еще не изучен такой

результат творчества, как создание и поддержание теплой доверительной атмосферы в семье или создание литературного салона, притягивающего неординарных людей и служащего катализатором их собственной творческой активности.

Сравнительно недавно объектом внимания стали жены и матери знаменитых людей как создательности уникального, высоко индивидуализированного окружения, благодаря которому смогли внести свой вклад в развитие мирового сообщества их мужья и сыновья.

Во втором подходе изучение творчества концентрируется на процессе, в котором выделяют различные стадии, уровни и этапы. Модель — долгожитель, принадлежащая Г. Уоллесу (1926), стала с различной степенью модификации частью всех последующих описаний творческого процесса. Основных стадий в модели четыре: подготовка, инкубация (вынашивание, озарение), проверка. Первая стадия предполагает как можно более полный сбор всевозможной информации, относящейся к задаче, многочисленные исследования, прояснение проблемной ситуации, попытки решить задачу с помощью полученных знаний и уже имеющегося набора умений. На этой стадии необходимы временные затраты на информационный поиск, на обдумывание полученных данных, сконцентрированность на поиске решения задачи и анализе неудачных попыток.

Обращение к третьему направлению, в котором выделены особые личностные черты, присущие креативной личности, невольно наталкивает на сравнение так называемых инструментальных жизненных ценностей, формирующихся у девочек и мальчиков с раннего детства в большинстве культур. Как было выявлено исследователями, ряд личностных черт является неременным атрибутом творческого человека: 1) терпимость и неопределенность; 2) готовность к риску и росту; 3) довольно высокий уровень уверенности в себе, помогающий преодолевать препятствия. Многочисленные личностные черты можно описать в 12 характеристиках: оригинальность; независимость; принятие риска; энергичность; любознательность; чувство юмора; принятие сложности;

артистичность; открытость; потребность в уединении; перцептивность.

В ходе социализации с момента рождения, начиная с маминой реакции на крик, с постоянного стремления держать дочку как можно ближе к себе, на вербальном и невербальном уровнях девочке внушается неуверенность в своих возможностях справиться с ситуацией, необходимость в опоре, поддержке другого человека, формируется внешний локус контроля. Таким образом, уверенность в себе, внутренний контроль не становятся значимыми ценностями. Девочка, девушка, женщина часто сомневается в том, что она может и должна делать. Неуверенность в себе является одним из мощнейших барьеров творчества. Непризнание своей собственной креативности автоматически влечет за собой снижение творческой активности.

Так, Р. Хельсон нашла, что креативные женщины — математики отличались от своих коллег — мужчин тем, что у последних были высокие показатели по силе эго, уверенности в себе, тогда как у женщин уверенность была низкой.

— Творческая одаренность, как и одаренность, вообще, не является чем — то раз и навсегда данным и всюду наличествующим. Один и тот же человек может считаться одаренным в одном окружении и не считаться таковым в другом. Следовательно, для большего понимания творческой одаренности необходим учет среды в широком значении. Наиболее весомы такие ее характеристики: стимулирует ли она творческие проявления или нет; поощряются ли творческие проявления и в каких областях. Совершенно очевидно, что общий социальный контекст — одобрение или запрещение творчества в той или иной области — наиболее сильно действует на проявление креативности женщины.

В литературе по креативности отмечается, что творчески одаренные девочки и мальчики, юноши и девушки чрезвычайно схожи между собой в личностных особенностях. Однако в дальнейшем их отличает, в первую очередь упорство в стремлении к профессиональным достижениям. В большинстве

одаренные женщины воспринимают карьеру как одну половину своей жизни, оставляя вторую для будущей семьи. Такая система ценностей складывается под влиянием социального окружения, ассиметрии гендерной социализации. Начиная с раннего детства, на протяжении всех этапов развития семья, школа, средства массовой информации, общество дают разные жизненные ориентиры разным полам. Они порождают внутренние барьеры, препятствующие самореализации одаренных девушек, приводят к различиям в паттернах психического развития и жизненных ориентирах. Кэрол Гиллиган отмечает, что для женщин важнейшим становится чувство общности, взаимоотношения, что не так существенно для мужского мира, в котором идет самоактуализация и протекает творческая деятельность.

Описывая различия в процессе социализации, еще Маргарет Мид писала о так называемой «двойной цепи ожиданий», связывающих и мальчиков и девочек. Мальчика готовят к тому, что он должен всегда добиваться успеха; девочку – показывать свою несостоятельность и беспомощность. Современная американская исследовательница Кэтлин Ноубл также пишет, что одни и те же качества по-разному оцениваются у одаренных мужчин и женщин. Уверенность в себе, независимость, оригинальность решений проблем, творческий подход к делу – все это получает положительную оценку у мужчин и ведет к продвижению по службе. От женщин все ждут исполнительности, готовности принимать чужую точку зрения и выполнять рутинную работу.

Современные исследователи соглашаются с тем, что половые различия в способностях невозможно объяснить только биологическими факторами: влияние социокультурных факторов велико даже в странах официально принятой государственной системой поддержки женщин. Однако такой выход характерен далеко не для всех ученых.

Часть ученых, добросовестно собрав и обработав данные, оставляет результаты без интерпретации, вынося на суд читателя объективные выводы. В качестве примера приведем

исследование Т. Г. Хащенко продуктивности совместного решения мыслительных задач в триадах, составленных из:

а) женщин;

б) мужчин;

в) женщин и мужчин.

Следует заметить, что совместная деятельность является отличительной особенностью творчества в современной науке. Каков же вывод? Опираясь на полученные результаты, она утверждает, что «пол является одним из многих факторов, влияющих на процесс совместного творческого мышления». Из предшествующего описания следует, что наименьшая продуктивность творческого мышления отмечается в чисто женских триадах, а наибольшая в мужских, продуктивность смешанных групп зависит от соотношения полов. Практическим следствием работы могут явиться рекомендации по подбору групп, направленные на ограничение участия женщин в теоретической деятельности. Это исследование служит хорошей иллюстрацией того, что на признании, развитии и использовании творческого потенциала женщин не может не сказываться то, что психологические теории творчества разрабатывались и применяются без учета особенностей гендерной социализации.

В настоящее время отмечается тенденция к созданию интегральной концепции творчества. В русле этой тенденции Роберт Стернберг выделил 6 аспектов творческой одаренности: интеллектуальные стили, личность, мотивацию и контекст. Эти аспекты можно свести к трем блокам: когнитивному, личностно-мотивационному, контекстному. В когнитивном блоке особый интерес для нас представляет теория интеллектуальных стилей. Эта теория основывается на понятии самоуправления в умственной деятельности. Ученый проводит аналогию между принципами, которыми руководствуются люди в процессе мышления, и функциями управления государства, которые осуществляет правительство: законодательной, исполнительной и судебной. Человек с преобладанием законодательного стиля склонен вырабатывать свои

собственные правила, способы выполнения действий, предпочитает сам выделять проблемы или же решать такие из них, в которых заранее не выделена структура. Вторая аналогия с правительством ведет к различию глобального и локального стиля. Выраженная творческая одаренность требует, по крайней мере, желание перерабатывать информацию на глобальном уровне.

Анализ подходов к изучению психологии творчества показал, что один из них ориентирован только на общественно признанные области деятельности. В разряд общественно незначимых попадают многие виды творческих женщин, что представляет их в невыгодном свете как неспособных к созиданию объективно нового. Активизация исследований социального творчества, практической одаренности может изменить ситуацию в этих подходах, и их следует стимулировать как приоритетные для понимания творчества женщин в сложившейся культурно – исторической действительности. Сопоставление творческого процесса, личностных черт креативной личности, ее когнитивных стилей с содержанием целей гендерной социализации и реальными условиями деятельности женщин помогает лучше понять происхождение блоков и барьеров для их творчества.

В.И.Коцубинский
директор филиала КубГУ в г.Тихорецке
Краснодарского края, Россия

Актуальные проблемы методического обеспечения учебного процесса в филиале классического университета

Актуальность проблемы методического обеспечения учебного процесса в филиале классического университета, которое имеет своей целью не только методически грамотную организацию учебного процесса, но и оказание максимальной методической помощи профессорско-преподавательскому составу в освоении студентами изучаемых дисциплин, курсов не вызывает сомнения.

В образовательное пространство классического вуза, каким является Кубанский государственный университет, входят филиалы как структурные учебные подразделения. В связи с тем, что филиалы удалены от головного вуза на расстоянии не более 200 км, т.е. в пределах одного мегаполиса, создалась уникальная возможность постоянного обеспечения учебного процесса профессорско-преподавательским составом путем доставки автомобильным транспортом. Организация учебного процесса требует обязательного выполнения 3-х условий:

1. Наличие достаточного количества учебных площадей (аудиторий, вспомогательных помещений).
2. Наличие библиотеки, в которой выдерживается лицензионный норматив обеспечения учебной литературой 0,5 на человека.
3. Обеспечение учебного процесса квалифицированным профессорско-преподавательским составом.

Вместе с тем, даже при лицензионном нормативном обеспечении в соответствии с Государственными образовательными стандартами этих условий, еще не дает

гарантии качественной подготовки будущих специалистов в филиале вуза. Для достижения цели качественного профессионального обучения студентов имеет огромное значение грамотное и полное методическое обеспечение учебного процесса в филиале классического вуза. В методическое обеспечение входит не только обеспечение учебной, но и учебно-методической литературой, ее степень новизны, качество содержания, высокий процент изданий учебной литературы с грифами УМО, Минобразования России от общего количества экземпляров.

В филиале КубГУ в г. Тихорецке в библиотеке насчитывается учебной и учебно-методической литературы 11 000 экземпляров, реальная обеспеченность литературой на одного обучающегося при норме 0,5 составляет 1,2, степень новизны – 90%, качество содержания – 90%. Важное методическое значение имеет организация учебного процесса в соответствии с новыми Государственными образовательными стандартами, учебными планами и учебными графиками, последовательность изучения учебных курсов и дисциплин. В филиале КубГУ в г. Тихорецке выдерживается время, отведенное на теоретическое и практическое обучение. Для проведения учебно-ознакомительных и производственных практик заключены долгосрочные договора с предприятиями различных форм собственности.

Одним из главных моментов методического сопровождения учебного процесса и, в первую очередь, правильным в методическом плане его организации является составление расписания учебных занятий. Формирование расписания в головном вузе и в филиале имеет существенное различие. Оно заключается в том, что преподавателю, приезжающему в филиал из головного вуза планируется не менее 2-х пар лекций, семинарских или практических занятий, т.е. начитка лекционного материала осуществляется в виде блоков. После начитки лекционного материала студенты готовятся к семинарским или практическим занятиям, используя

конспекты лекций, учебную литературу, учебно-методические пособия, периодические специальные издания. Форма самостоятельной работы студентов заключается в подготовке докладов, рефератов или устном выступлении в дискуссиях по теме изученного материала. При этом, у студентов на рефлексивном уровне идет усвоение изученного материала, т.е. обучаемые как бы погружаются в отдельный блок изучаемого материала. Методика погружения студента в определенный объем изучаемого материала (блок) на наш взгляд достаточно эффективна. Это подтверждает позитивные результаты промежуточных аттестаций знаний студентов, государственных итоговых аттестационных экзаменов, защиты дипломных работ. Методика погружения в блок изучаемого материала способствует развитию умений и навыков самостоятельной работы студентов, которая является главной составляющей формирования у них профессиональных знаний по профилю своей специальности

В.И.Коцубинский
директор филиала КубГУ в г.Тихорецке
Краснодарского края, Россия

Проблемы готовности преподавателей и вузов к формированию педагогической культуры специалиста гуманитарного непедагогического профиля

В России, несмотря на сложные социально-экономические условия переходного периода, система вузовского образования развивается наиболее успешно, в ней заметно интенсифицировались инновационные процессы, дифференцированность, вариативность и интегративность образовательных программ, гуманитаризация образования. Все большее признание получают методы активного обучения

студентов такие как деловые игры, дискуссии, диспуты, семинары, конференции.

Развитие вузовского образования невозможно без осознания обществом и государством в необходимости формирования не только общей, профессиональной, но и педагогической культуры у специалиста гуманитарного непедагогического профиля. В России все большее развитие получает переход от традиционной системы подготовки специалиста в вузе к личностно ориентированной.

Теория и практика вузовского образования показывают, что существует множество подходов к проектированию личностно ориентированного образования, отличающихся различным пониманием личности и механизмов её формирования.

Вместе с тем, построение личностно ориентированного образования на основе распространенного понимания личности как носителя комплекса качеств, не может обеспечить необходимых качественных изменений в вузовском образовании, так как не предусматривает адекватное требованиям цивилизованного мирового сообщества формирование у специалиста гуманитарного непедагогического профиля педагогической культуры.

Если формированию профессиональной и педагогической культуры преподавателя вуза посвящено достаточно много научных исследований, то формированию педагогической культуры студента гуманитарного непедагогического профиля как будущего специалиста не уделяется должного внимания. На первый взгляд, педагогическая культура более присуща преподавательской деятельности, имеет свою специфику и должна быть сформирована, в первую очередь, у преподавательского состава. Тем не менее, специалист гуманитарного непедагогического профиля после окончания вуза в своей самостоятельной работе среди людей в социокультурной или образовательной сферах должен уметь осуществлять педагогическое функционирование, которое

предусматривает наличие у специалиста не только профессиональной, но и педагогической культуры.

Общество и государство не должны быть безразличными к человеческим качествам подготовленного специалиста, которые у каждого индивидуальны, но общие критерии оценки человеческого фактора в подготовленном специалисте должны учитывать сформированность таких качеств как доброта, порядочность, обязательность, внешняя и внутренняя культура, сдержанность и обаяние.

Постоянно обновляющаяся теория и практика вузовского образования в свою очередь предъявляет качественно новые требования не только к преподавателям, но и к студентам как будущим специалистам. Вследствие этого возникает необходимость пересмотра цели высшего профессионального образования, отраженной в Государственном образовательном стандарте, который должен предусматривать формирование не только профессиональной, но и педагогической культуры специалиста гуманитарного непедагогического профиля.

Поэтому и преподаватели, и вузы должны сегодня готовиться и быть подготовленными к решению задач формирования педагогической культуры специалиста гуманитарного непедагогического профиля, которые они ранее не решали.

Решение этих задач преподавательскими коллективами и вузами позволит выполнить современные требования российского общества и государства адекватные цивилизованному мировому сообществу, предъявляемые к подготовке современного специалиста гуманитарного непедагогического профиля.

Модернизация образования в условиях переходного общества (философский анализ)

Образование в современном мире играет все более важную роль. По уровню развития системы образования можно достаточно точно судить о качественном состоянии общества. Модернизация общества предполагает изменение принципов организации сферы образования. Успех в реформировании последней во многом предопределяет поступательное развитие общества в ближайшем и более отдаленном будущем. И, наоборот, отсутствие прогресса в сфере образования обрекает любую страну на неизбежную деградацию, лишая каких-либо шансов на занятие достойного места в современном мире. Именно поэтому в экономически развитых государствах огромное внимание уделяется совершенствованию образовательной системы, на эти цели ежегодно расходуются колоссальные средства. К сожалению, этого нельзя сказать о большинстве стран, появившихся на постсоветском пространстве и переживающих переходный период.

За последние двенадцать лет в сфере образования в России произошли существенные изменения. Они были чрезвычайно противоречивыми по своему характеру и направленности, затронув все аспекты образовательной деятельности. С одной стороны, налицо системный кризис образования, распад существовавшей ранее образовательной системы. В числе социальных причин, приведших к такой ситуации, можно назвать недостаточное финансирование учебных заведений на протяжении всех последних лет, падение уровня жизни работников образовательной сферы и, как следствие, неизбежное снижение требований к качеству знаний как в средней, так и в высшей школе.

С другой стороны, нельзя не заметить и наличие позитивных тенденций. Они проявляются в создании новых типов учебных заведений, развитии альтернативных систем

образования, устранении запретов на новаторские методы обучения. Особо отметим увеличение доступности высшего образования для жителей малых городов и сельских населенных пунктов, в которых открываются филиалы престижных университетов. Для населения глубинки высшее образование сегодня становится столь же привычным, как раньше среднее. Однако это не результат продуманной стратегии развития образования, а лишь «побочный эффект» перехода к рынку. Положительные результаты случайны, разрознены и не свидетельствуют о преодолении кризиса в образовательной системе.

Сложившаяся ситуация не может не волновать педагогических работников, специалистов, представителей нарождающегося в нашей стране гражданского общества. Существующая модель образования не отвечает современным требованиям. По мнению многих ученых, нужно искать новый комплекс идей, создающих интеллектуальную основу для образовательной системы.

Какова цель образования? Какие виды образования существуют? Каким должен быть идеал образованности? Потребность найти ответы на эти вопросы стала предпосылкой появления философии образования — научного направления, интенсивное развитие которого началось в России менее десяти лет назад. До этого философии образования в нашей стране фактически не существовало, в то время как за рубежом труды по данной проблематике появляются с конца девятнадцатого века. Окончательное же оформление философии образования как самостоятельной научной дисциплины происходит во второй половине двадцатого столетия.

С глубокой древности философы искали решение насущных проблем человека, общества и государства на путях реформирования образовательной системы. Поэтому совсем не случайно, что такие выдающиеся мыслители прошлого как Конфуций и Сократ, Платон и Аристотель, Монтень и Локк, Руссо и Кант, Шеллинг и Гегель, Спенсер и Дьюи уделяли серьезное внимание вопросам образования и воспитания.

Становлению философии образования сопутствует понимание того, что мы живем в постоянно изменяющемся обществе. Каждому поколению приходится давать ответы на вызовы своего времени. Поэтому главное предназначение философии образования заключается в том, чтобы всякий раз определять контуры той модели образования, которая будет наиболее адекватно соответствовать новой ситуации, максимально способствовать решению задач, стоящих перед обществом.

В последние десятилетия в России приобрела популярность постмодернистская философия образования, которая последовательно выступает против диктата теорий и систем в педагогике, за «демократичность» и плюрализм «самоценных педагогических практик». На наш взгляд, философский скепсис постмодернизма вполне оправдан и имеет под собой реальные основания. Он передает ощущение исчерпанности современных способов освоения мира в науке, искусстве, образовании, во всей духовной жизни общества. Тем не менее, критическое отношение к действительности, столь характерное для постмодернизма, должно сопровождаться и стремлением выработать новые позитивные ориентиры для деятельности людей. К числу таких ориентиров, несомненно, относится и вопрос о том, какую цель преследует образовательная деятельность.

В самом общем виде определение цели образования выглядит универсально — наилучшим образом подготовить индивида к будущей жизни и профессиональной деятельности, что предполагает формирование его как личности и как специалиста. Разногласия возникают при конкретизации того, в чем заключается суть такой подготовки.

Сторонники утилитарного подхода делают акцент на втором аспекте этой двуединой цели. По их мнению, основное назначение системы образования — подготовка выпускников, которые будут востребованы существующим рынком труда. Поэтому ими делается упор на измеримых результатах обучения — приобретенных знаниях и навыках. Приверженцы

альтернативного подхода, напротив, всячески подчеркивают значение личностного аспекта. С их точки зрения, из стен образовательного учреждения должен выходить прежде всего человек, способный сам формировать свою личность, нести ответственность за свои поступки и уметь находить общий язык и эффективно взаимодействовать с другими людьми в условиях современной многополюсной культуры. С этих позиций, основная цель образования заключается в формировании индивидуальной культуры человека, а не в получении конкретных знаний и навыков.

Определение приоритетов в отношении цели образования во многом зависит от того, какой интерес доминирует в ходе осуществления образовательной подготовки: государства и общества или индивида. По этому поводу имеется широкий диапазон мнений: от безусловного приоритета интересов государства до абсолютного предпочтения интересов отдельного человека.

Сторонники приоритета государственных интересов, как правило, склонны к защите ценностей традиционной системы образования. Последняя складывалась веками и даже тысячелетиями. Главной целью традиционной системы образования всегда было приобщение учащихся к устоявшимся общеобязательным нормам, подготовка законопослушных членов общества, принимающих его основные ценности. Особенно это характерно для общеобразовательной школы. Она ориентирована на прошлый опыт, а не на творческую деятельность по его изменению. Школа консервативна в буквальном значении этого слова. Таким путем достигается социально-политическое единство общества, а система образования выполняет функции социализации и социального контроля.

Однако реализация этих важных для общества и государства функций имеет и обратную сторону. Приобщение к общепринятым нормам и стандартам поведения нивелирует индивидуальность, сводит разных людей как бы к одному знаменателю, ставит преграды на пути развития уникальных

способностей каждого отдельно взятого человека. Именно поэтому подавляющее большинство неординарных людей, добившихся в разное время выдающихся успехов в науке, искусстве, бизнесе и т.д., крайне негативно отзывались о школьной системе, которая, кстати сказать, также весьма низко их оценивала. Данный недостаток традиционной образовательной системы настолько очевиден, что с ним уже на протяжении нескольких веков ведется неустанная борьба. В различные эпохи в качестве новых высказываются, по существу, одни и те же педагогические идеи – необходимость поддержки активности ребенка, его самостоятельности, необходимость учета индивидуальных способностей и склонностей. Другими словами, выдвигается требование осуществлять образовательную деятельность в интересах самого индивида и, насколько это возможно, его собственными усилиями. Наиболее проницательные мыслители выводили данное требование из существа демократии. Так, например, Д. Дьюи в книге «Демократия и образование» утверждал, что само по себе развитие личности является нравственной целью. А подлинный смысл демократии состоит в ее вкладе в личностный рост каждого члена общества. На этой методологической основе Дьюи и его последователи надеялись осуществить переворот в образовательной системе: не учащийся должен приспособливаться к школе, а, наоборот, образование должно быть приспособлено к каждому конкретному ребенку. В этом как раз и состоит главная идея альтернативных систем образования. Тем не менее, и сегодня господствующей остается традиционная система образования.

Причину этого, видимо, нужно искать в конкуренции двух важнейших общечеловеческих ценностей: порядка и стабильности в обществе, с одной стороны, и создания благоприятных условий для личностного роста граждан этого общества, с другой. Поскольку наличие первого является неизменным условием для обеспечения второго, то становится ясным, почему во все времена приоритет отдавался той системе образования, которая наилучшим образом обеспечивала порядок

и стабильность в обществе. А ей всегда была (и, разумеется, остается сейчас) традиционная система образования. Именно о ее сохранении и поддержке всегда пеклось любое государство. Что касается условий для личностного роста граждан, то это уже сфера частных интересов и частной инициативы. Поэтому все альтернативные системы образования успешно функционировали только в частных школах. В государственных образовательных учреждениях они всего лишь декоративный элемент. Так осуществляется разграничение интересов личности и государства в демократическом обществе.

Этим сегодня определяются параметры и направленность реформирования образования в России, фактически имеющее своей целью модернизацию традиционной образовательной системы, усовершенствование ее отдельных элементов. Ни на что иное в бюджете просто не найдется средств. Все существенные противоречия традиционной системы образования при этом сохраняются. Значит, и поиск новых идей, способных кардинально изменить ситуацию, должен продолжаться.

Иванова Т.В.

Сумський державний університет

Социальная структура с позиций гендерного подхода

Социальная структура понимается как совокупность взаимосвязанных элементов. Гендерный анализ обычно крайне редко применяется при описании структурных характеристик социальных отношений. Как исключение можно назвать социально-демографическую структуру, в которой гендерное распределение социальных ролей выступает самостоятельным объектом исследования. Вместе с тем даже поверхностный взгляд на социальную структуру открывает нам явную

гендерную окрашенность достаточно большого числа социальных связей и отношений. При этом некоторые виды социальной структуры демонстрируют нам явную гендерную окрашенность социальных связей. В частности, анализ взаимоотношений в семье никогда не обходится без указания на систему взаимосвязей, взаимозависимостей, системы доминирования и подчинения.

Коме того, в социальной структуре существует скрытая гендерная окрашенность социальных отношений. В частности, сюда можно отнести систему распределения власти, доходов, форм занятости и др. В качестве иллюстрации данного положения можно назвать преобладание мужчин в престижных, высокооплачиваемых сферах деятельности, в творческих формах занятости и т.д.

В большом количестве публикаций, которые написаны, преимущественным образом мужчинами, существующее распределение ролей в социальной структуре обосновывается биологически запрограммированной их специализацией.

Анализ развития социальной структуры и смены ценностных парадигм показывает обратное – в человеческой истории выработаны разнообразные способы гендерного соотношения, которые базируются на различном видении взаимоотношений женского и мужского начала. Рассмотрим некоторые из них.

Биологическое соответствие. В данном случае, мужчина и женщина рассматриваются как взаимодополняющие, конгруэнтные субъекты, каждый из которых выполняет важную функцию в обществе. Распределение функций базируется на их биологических различиях. Подобное распределение ролей мы встречаем в примитивных, простых обществах.

С развитием общества, переходом к этапу вождизма прочно закрепляется принцип мужской доминантности. Первичность мужского начала получает закрепление в христианстве с его переходом на версию происхождения женщины из ребра Адама. Данное понимание для человека, воспитанного в христианской традиции имеет признак архетипа.

определяя систему взглядов на взаимоотношения полов. Развитие мужской доминантности особенно бурно происходит в традиционных обществах и закрепляется в социальной структуре. Количество мужских социальных ролей (монарх, военачальник, писарь, воин и др.) резко увеличивается в этот период. Количество женских социальных ролей практически не изменяется, продолжая ограничиваться их биологическим предназначением. Следует подчеркнуть, что неравноценность мужчины и женщины, вторичность, ущербность женского начала в этот и более поздние периоды получает идеологическое и научное обоснование.

Постиндустриальное общество с его принципиальной сменой ценностей, носителями которых, как оказалось, являются женщины, начинает выдвигать феминное начало на первый план. В XXI веке человечество приходит к пониманию, что оно может выжить, перейдя от войн и насилия к диалогу и согласию. Соответственно, сейчас мы видим формирование иной ориентации в ценностях. Качества, традиционно приписываемые женщинам (сопереживание, стремление к взаимодействию, эмоциональная открытость) начинают становиться социально желательными.

Следует подчеркнуть, что чрезмерный акцент на отдельных гендерных характеристиках не является в достаточной степени продуктивным, так как ведет к утрате в системе ценностей и, соответственно, в поведении качеств противоположных. Именно поэтому хотелось бы выделить еще два подхода, где снимается противопоставление гендерных характеристик. Андрогиния подчеркивает равнозначность как феминного, так и маскулинного начала. Главную роль в формировании личности, по мнению приверженцев данного подхода, является система воспитательных воздействий, способных сконструировать личность – носителя одновременно мужских и женских характеристик. Исследователи данного явления утверждают, что андрогинная личность является более приспособленной и эмоционально стабильной по сравнению с индивидом, носителем типичной гендерной роли.

И еще на один подход хотелось бы обратить внимание. С позиций ценностного подхода личность обладает уникальностью и самодостаточностью. Характеристики поведения, которые могут быть отнесены к гендерным, с позиций данного подхода приобретают характер уникальности, своеобразия индивидуальности. Соответственно, человек может демонстрировать те или иные формы поведения, безотносительно к их втискиванию в прокрустово ложе гендера.

ЗМІСТ

О.І.Сандига, С.Я.Клецова Соціальні трансформації та гендерна рівність	3
Т. Гончарук Роль української жінки-матері у формуванні національного характеру	8
А.А.Солнишкіна Соціальні проблеми жінок – військовослужбовців в українській армії трансформаційного періоду.....	12
Н.Н. Шкворченко Гендер и гендерные взаимоотношения в бизнесе	16
І.Б. Кіянка Гендерний паритет: реалії і перспективи української політики	22
В.А. Павлік, О.О. Сарбаш, В.І.Свіренко Роль жінки у подоланні кризи свідомості	25
Т.Г.Полухтович Розподілення ролей в сучасній сім'ї	28
Н.А.Васильєва, О.І.Делія Трансформація гендера у контексті гендерної соціалізації	34
Л.Ф.Кавуненко, Т.Н.Пустыльник Инновационное женское предпринимательство в малых городах Украины: результаты социологических исследований ²	41
С.В.Ничипоренко Соціальні трансформації сучасної молоді сім'ї.....	48
Г. В. Толкачова Сімейне насильство стосовно жінок: рівень розповсюдженості та причини існування	53
А.В. Демичева Соціальні проблеми літніх жінок в умовах сучасної України	58
О.А.Луценко Формування гендерної культури	

² Работа выполнена в рамках индивидуального исследовательского проекта «Исследование перспектив развития молодежного женского предпринимательства в малых городах Украины на примере г.г. Коростень, Лугины, Овруч (Чернобыльский регион Житомирской области)» (Grant № 03-77849-000- GSS), поддержанного Фондом Макартуров.

засобами освіти	63
Л.О. Бут Пошуки нових форм сімейності у постсучасному суспільстві.....	71
Іванова Т.В., Малюх А.О. Відношення молоді до різних форм насильства.....	76
Нечаев О.С. Гендерные стереотипы.....	80
Е.А.Кривопишина Психологические концепции творчества в контексте гендерного анализа	84
В.И. Коцубинский Актуальные проблемы методического обеспечения процесса в филиале классического университета	90
В.И. Коцубинский Проблемы готовности преподавателей и вузов к формированию педагогической культуры специалиста гуманитарного непедагогического профиля.....	92
А.Н. Булаткин Модернизация образования в условиях переходного общества (философский анализ).....	95
Т.В. Иванова Социальная структура с позиций гендерного подхода	100

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ
ЖІНОК В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Відповідальний за випуск Н.Д.Світайло

Стиль та орфографія авторів збережені.

Підписано
до друку 05.10.2005р.

Формат 60x84/16.

Ум. друк.арк. 6,28.

Наклад 50 прим.

Замовл. № 440.

Обл.- вид.арк. 5,63.

Вид-во СумДУ. Р. с. №34 від 11.04.2000 р.
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.
Друкарня СумДУ. 40007, м. Суми,
вул. Римського-Корсакова, 2.